

ХАЯШИ КЪОКО ПЛОЩАДКАТА НА ПРАЗНЕНСТВАТА

Превод от японски: Нели Чалъкова, 1980

chitanka.info

В сондата за изследване на действието на взривната вълна, предизвикана от атомната бомба, хвърлена над Нагасаки, било намерено писмо, адресирано до професор Сагане. Авторите на това писмо призовали Япония към капитулация. Изпратено било от трима американски учени, приятели на професор Сагане от годините, когато той учил в САЩ.

Това писмо беше публикувано в „Записки на атомната бомбардировка в Хирошима и Нагасаки“. Ето неговия текст:

„До професор Сагане,

Централно управление по атомните изпитания в САЩ, от трима учени, приятели на професор Сагане от времето на неговото пребиваване в САЩ.

9 август 1945 г.

С това послание ние се обръщаме лично към вас — именития учен, специалист по атомна физика — и ви призоваваме да положите всички усилия, за да накарате японските управляващи кръгове да осъзнаят, че ако Япония продължи войната, вашият народ неизбежно ще стане жертва на големи страдания.

През последните три седмици в пустинните райони на САЩ бяха проведени първите в историята атомни изпитания. Беше хвърлена бомба над японския град Хирошима, а тази сутрин беше хвърлена и трета бомба. Ние се обръщаме към вас с молба да направите всичко възможно японското правителство да разбере и осъзнае случилото се. Съветваме ви да посветите цялата си енергия на борбата за предотвратяване на разрушаването на стотици, хиляди градове и села във вашата страна, на погубването на милиони хора, което е неизбежно, ако Япония продължи войната. Като учени ние съжаляваме, че нашето забележително откритие се използва за такива цели, но заявяваме открито, че ако Япония не капитулира незабавно, това ще разпали нашия гняв и атомният дъжд ще се превърне в порой.“

Аз съм една от тези, които пострадаха при атомната бомбардировка в Нагасаки, затова не мога спокойно да чета това писмо, което заплашва моите близки и познати с атомната смърт. Особено трудно е за мен да чета думите „това ще разпали нашия гняв“ — свидетелско показание на отминалата история. В паметта ми изплува онзи 9 август в Ураками, когато атомният дъжд отне живота на моите приятели. Потръпвам при мисълта за тримата учени, които пишат за това като за нещо напълно нормално и естествено при мисълта за Америка, която ги е вдъхновила. Те може би са синове на боговете, щом като техният гняв е тъй космичен!

И още нещо, за което не мога да не спомена. В писмото не се уточнява названието на обекта, където е трябвало да бъде пусната третата бомба — същата, за която те пишат „беше хвърлена тази сутрин“. Ако се допусне, че са били набелязани няколко евентуални обекта, нали е било възможно да се случи така, че това да не е било именно Нагасаки? Още повече, щом бомбата е била пусната с цел да се сложи край на войната, да се ликвидира военното огнище. Но въпреки това, върху който и град да е бил паднал изборът, жребият на трагедията е бил вече хвърлен.

Преди бомбардировката на Хирошима и Нагасаки на 8 август военното командване на САЩ издава заповед № 17, с която за основен обект на атомната бомбардировка се определя град Кокура, а като втори вариант — град Нагасаки. На 9 август в 2 часа и 49 минути следобед от базата на Теан по посока към Кокура излита бомбардировач Б-29.

Когато бомбардировачът се приближил към местоназначението си, небето над Кокура било натежало от гъсти облаци. Направил три кръга над града, но нямало никаква видимост, а пилотът се опасявал, че горивото може да свърши, затова взел решение да хвърли бомбата над Нагасаки, който бил определен като резервен вариант.

За разлика от непрогледната облачност над Кокура небето над Нагасаки било по-чисто. Б-29 излязъл от зоната на безветрие над Чиджива, прелетял над полуостров Шимабара и в 10 часа и 58 минути се озовал над Нагасаки.

В писмото на американските учени се казва, че видимостта била твърде ограничена. В други документи този ден се описва като тих и безветрен. Неколцина от пострадалите по време на бомбардировката

също пишат в дневниците си, че времето на 9 август е било безоблачно и ведро.

В паметта ми 9 август е останал като горещ ясен ден. Имаше и облаци, но те бяха толкова гъсти, че да покрият земята с пелена от мрак.

Самолетите, проникнали в небето над Нагасаки, били два — и двата Б-29. Първият хвърлил сондата за изследване, прикрепена към парашут. След това пилотът на бомбардировача забелязал през поразкъсалите се облаци завода за производство на стомана в Нагасаки и мигновено натиснал копчето за изхвърляне на бомбата. Заводът за производство на стомана в Нагасаки беше разположен в района на Хамагучи, близо до гарата в Ураками.

В 11 часа и 2 минути хвърлената с бял парашут бомба се взриви над предградието Мацуяма на височина 490 метра.

Същия ден сутринта към 10 часа обявиха въздушна тревога, но току преди взрива дадоха отбой.

Военият завод на Мацубиши в Охаши, където работеха учениците, мобилизирани, за да отбият трудова повинност, в това число и аз, беше отдалечен на разстояние 1,4 км от епицентъра на взрива. Сутринта на 9 август ние бяхме в най-северната част на територията на завода, но даже в това отдалечено крило загинаха 45,5% от хората, които се намираха там в момента. По онова време в завода работеха 7500 работници и мобилизирани учащи се. Съдбата на 6200 от тях е неизвестна. Тези цифри са резултат от разследването, проведено през септември 1945 г. — 24 дена след бомбардировката. Не е доказано, че всичките 6200 души са загинали, но с увереност може да се твърди, че почти всички са станали жертва на атомната бомба. В същност цифрата 6200 далеч надхвърля онези 45.5%, за които съобщава статистиката. На 15 ноември 1945 г. заводът на Мицубиши за производство на оръжие в Нагасаки беше закрит.

И в Кокура, и в Нагасаки, в квартали, чиито имена вече са потънали в забвение, всеки от нас живееше ден след ден, без дори да предусеща, че „силният гняв“ ще превърне атомния дъжд в порой, без да разбира, какво е предизвикало този гняв. Ние хранехме надежда, че ще живеем и утре, и вдругиден, но над нас беше вече надвиснала сянката на смъртта.

Като погледнали към небето и видели разтворения парашут да се спуска надолу, някои понечили да кажат, че вероятно американците хвърлят продукти за военнопленниците. Не си спомням точно дали в Хамагучи или в Мацуяма — в един от тези райони беше разположен лагерът за американските военнопленници. Край него минаваше трамвайната линия, която водеше към Охаши. Около лагера се издигаше ограда от тел. Заобиколени от всички страни с висока телена мрежа, също като на игрище за голф, затворниците постоянно нещо копаеха. Ограденият участък не приличаше нито на нива, нито на градина. Може би те копаеха гробове?

Понякога им разрешаваха да си починат малко. Тогава те се доближаваха към оградата, вкопчваха белите си пръсти в решетката и гледаха нас, минавачите, които сновяха насам-натам. Сини, пепелносиви, избелели очи следяха с поглед японците, разхождащи се свободно извън оградата. Затворниците бяха млади, около двадесетгодишни. Вероятно те също са загинали на 9 август, и те са станали жертва на атомния взрив. Ако по това време са работели, няма съмнение, че ги е сполетяла именно такава участ. Геройска смърт, доблестна смърт на бойното поле. Какви ли некролози са получили близките им?

Исахая е стар град, възникнал около средновековен замък на около 7 ри^[1] от Нагасаки. По железопътната линия той идва след Ураками, Мичино, Нагайо, Огуса и Кикицу. С влак до Исакхая се стига приблизително за един час.

В Исакхая бяха евакуирани майка ми и сестра ми. Градът е разположен близо до устието на р. Хомьо, затова в него постоянно се чувствуват мирисът на море откъм залива Ариакемоуми и дъхът на езерото Ариаке.

По онова време баща ми не беше в Япония — той работеше в една търговска фирма и пътуваше извън страната. Аз живеях на квартира в Нагасаки, където ходех на училище. Девическата гимназия се намираше в Нишияма, в съседство с храма Сува, от търговския колеж я делеше пътечка от бетон. Нишияма се намира на цели три километра по права линия от епицентъра на взрива.

На работа в завода ни изпратиха последната военна година през месец май. По това време в Нагасаки е най-приятно, огрените от яркото майско слънце улици тънат в свежа зеленина.

На 9 август майка ми и сестра ми излезли на работа на полето още в ранни зори. Часът е около девет. Нивицата, на която те работят, е съвсем малка, такива са всички участъци, които се дават на евакуираните. Десетина бразди по пет-шест метра на дължина — и толкова, не повече. Нивата беше кацнала на хълма, издигащ се отдясно на автобусния път, който минава покрай река Хомьо. На този скромнен участък майка ми отглеждаше не съвсем лоши картофи, макар да не разбираше твърде от земеделие.

Нивата беше разположена на открито, проветриво място, откъдето се виждаше военноморската болница по-нагоре по реката, виждаше се и гарата в Исахая.

„Внимавай да не повредиш корените“ — говорела майка ми на по-малката ми сестра, ровейки лехата с пръсти. Когато ги вадят през месец август, бататите са не по-големи от палеца на възрастен човек. Простият народ нарича тези батати „картофче играчка“, обикновено тях ги поднасят на Буда по време на празника „бон“^[2] като дар от новата реколта. Смята се за голямо разточителство да се използват за ядене — ами че с тях човек даже не може да си напълни стомаха.

Майка ми ровела меката земя с пръсти, като се стараела да не засегне коренчетата на картофите, които вадела. Намери ли десетина картофа, това е вече напълно достатъчно, затова не е нужно човек да се мъчи да ги копае с лопата, но понеже се вадят бавно, едно по едно, тази работа изисква доста време. Откъм река Хомьо и залива Ариакемоуми полъхвал ветрец, сутринта на нивата било доста прохладно. Но когато приближило пладне и слънцето се издигнало в зенита точно над главите им, започнало да става доста горещо. Листата на червеникавите твърди картофи се сбръчкват и клюмват, земята се напича, задушно е, та чак да се свариш от топлина.

Сестра ми по онова време учеше в четвърти клас в едно държавно училище. Вместо да се рови в пръстта и да вади картофи, тя дърпала майка ми за шалварите, искала да си тръгват — вече се била уморила. Майка ми с неохота погледнала циферблата на хромирания си часовник. Единайсет часа.

Майка ми се изправила и взела бамбуковата кошница с картофите. В същия миг реката, която лъкатуши покрай хълма, започнала ослепително да блести, откъм Кикицу по небето запълзяла бяла светлина, постепенно обгръщайки целия небосвод.

„Мамо, нещо свети!“ — извикала с тънко гласче сестра ми.

Светлината не пламтяла с резките очертания на мълния, тя избухнала като светлинна ракета, прорязала небето и угаснала.

В безоблачното небе над Исахая слънцето ярко блестяло, озарени от внезапната светлина, планината и реката побелели посред бял ден. Грохот разтърсил земята. Проехтял боботещ тътен, отеквайки в утробата на всяко живо същество. Не минали и няколко минути и се извил свиреп вятър, който блъснал майка ми в лицето. Листата и картофените стебла потънали в браздата, след миг вихрушката ги подела и понесла нагоре във въздуха.

Майка ми сграбчила кошницата, вкопчила се в ръката на сестра ми и те хукнали по пътечката, която минавала по синора. Мястото, където избухна бомбата, беше далеч от Кикицу. Взривната вълна и подземният тътен дошли от голямо разстояние, а Огуса им се виждала близко. Като тичали по синора, майка ми и сестра ми хвърлили поглед нагоре и видели, че всичко наоколо пламтяло в кървавочервени огньовете. По въздуха се носели облаци от черни капки, сякаш рояк малки мушици. Хребетът на планината в Кикицу бил обвит в червеночерен облак, който набъбвал все повече и повече.

„Ти можеш бързо да тичаш, иди да предупредиш чичо си, кажи му, че бомба е паднала в Кикицу.“

В Кикицу живееше на квартира синът на брата на майка ми. Неотдавна той беше постъпил в медицинския институт в Нагасаки. Кикицу е тихо селце на морския бряг, единият му край опира в планината. Планината е отдалечена от брега и там е много приятно да седиш с книга. Братовчед ми живееше сам в стая под наем и пътуваше до института.

Когато излезли на пътя, по който минава автобусът, майка ми и сестра ми се озовали сред гълпи хора, смаяни, от сиянието, които вдигали врява и всички сочели нагоре към небето. Над главите им се извисявал огромен димен облак. Полите на облака, опасващ хоризонта, все още били обагрени в пурпур.

„Какво се е случило?“ — обърнала се майка ми към един мъж с желязна каска на главата, като посочила с пръст облака.

„Нямам представа! Същинска страхотия!“ — отвърнал той, като гледал нагоре към облака.

Някакъв селянин с лопата на рамо се намесил: „Както гледам, май че Кикицу гори.“

И на никого дори не му минавало през ума, че в Нагасаки може да е хвърлена бомба, че в този момент на седем километра от тях гори Нагасаки.

Следобед сестра ми, която играела на синора, изтичала при майка ми, показала ѝ парцалче от копринен плат с нарисувани глицинии и казала: „Виж какво падна ей сега от небето!“

Парцалчето трябва да е било парче плат, откъснато от женско кимоно. Сигурно било откъснато с голяма сила, понеже конците по края били доста раздърпани. На майка ми ѝ се сторило малко вероятно от небето да пада коприна и само промърморила: „Хм, гледай ти!“

„А пък колко вестници и разни хартии долетяха откъм Кикицу!“ — разперила ръце сестра ми, за да покаже на майка ми, която не изглеждала особено удивена от това съобщение, че хартиите са наистина много. „И ей това също падна от небето.“ — И тя ѝ протегнала някакъв малък предмет.

Когато майка ми го взела, видяла, че това е парче от дървена рамка. На лакираното дърво били написани с четка йероглифите „Нагасаки“. Тушът бил изгорял, станал черен като въглен. Останалата част била потъмняла, кафява от обгарянето и не можело да се разбере, дали това е било снимка или някакъв текст.

И парченцето копринена тъкан, и късчето дърво от рамка, които намерила сестра ми, били долетели от Нагасаки. Коприненото парцалче с глициниите, откъснато от женско кимоно, летяло отдалече, понесено от взривната вълна, изминало било цели осем ри. Коя ли е била жената с това кимоно, по коя ли улица е вървяла в Нагасаки?

Скоростта на вятъра в места, отдалечени на половин километър от епицентъра на взрива, е 360 м/сек. С такава скорост се движи звукът. Смята се, че най-голямата скорост, която може да достигне вятърът, предизвикан от природни фактори, е 70 м/сек. Тайфуните в залива Исе, на брега, на който е разположен г. Нагоя, се придвижват с 45 м/сек. Ако човек се движи срещу вятъра, носещ се с 360 м/сек, той

ще бъде моментално разкъсан на парчета. Сондата, хвърлена от самолета, който е извършил наблюдения на взрива, беше намерена в околността на квартал Мацухара в Исахая.

След атомния взрив черният дъжд, наречен заради силната му радиоактивност „дъжд на смъртта“, се излял и в Исахая. Майка ми тъкмо миела до кладенеца картофите, които била събрала сутринта. Дъждът намокрил и ръцете, и врата й.

Това, което хората нарекоха „дъжд“, в същност повече приличаше на мъгла, разпръсната през пулверизатор. Черният дъжд започва да вали два-три часа след атомния взрив.

Когато свърши войната, хората бяха обзети от тревога — всички повтаряха само това: „Дъжд на смъртта! Черен дъжд!“ А по онова време се чудехме — ама че странен дъжд, мислехме ние, гледайки с неприятно чувство черните следи, които оставяха дъждовните струи, но не му обръцахме особено внимание. Майка ми също забелязала, че дъждът е навалял прането, и го изстискала, без да го изплакне повторно.

След два-три дена тръгва мълвата, че бомбата, която падна в Нагасаки, била от нов вид, непознат дотогава. Когато майка ми извадила праните дрехи, видяла, че черният дъжд проял нишките на плата като плесен и оставил тук-там петна.

Дали тези черни капчици, които висяха във въздуха и кръжаха около слънцето, се бяха превърнали в черен дъжд?

Праните дрехи, върху които дъждът бил оставил следи, майка ми изгорила на двора.

Черните дъждовни капки приличаха на човешка кръв. В един миг тази бомбардировка отне 73 889 човешки живота. Даже днес, когато всички знаят, че това беше радиоактивен прах, майка ми твърди, че дрехите били изцапани с кръв.

Същия ден следобед се разнесъл слух, че бомбардировката не била засегнала нито Кикицу, нито Огуса и че вероятно бомбата е паднала в Нагасаки. Преди още сестра ми да успее да му съобщи новината, чичо ми скочил в ръждясалата си кола и се понесъл към Кикицу.

Той се върнал към пет часа много разстроен и разказал, че в Кикицу всичко е наред: „И мандарините, и къщите, всичко си е на мястото.“ Кикицу е вторият след Огуса район по отглеждане на мандарини.

Като белел една мандарина, донесена от Кикицу, чичо ми рекъл: „Не ще да е отишъл в института.“ После помълчал и добавил: „Но ако е отишъл, значи е в Нагасаки!“

Оставил настрана мандарината, отпуснал ръце и се умислил.

„Е, Нагасаки е толкова голям град, няма пък някаква си там бомба да засегне чак и института, и завода, я.“

Майка ми не се страхувала за мене, макар аз да работех точно в оръжейния завод.

Щом дадох сигнал за въздушна тревога, ученичките побягнаха към скривалището, което се намираше под хълма зад завода. Скривалището за ученичките от девическата гимназия представлява траншея, изкопана в подножието на планината. Входът е затрупан с мъх за маскировка, вътре в скривалището се стича на струи планинска вода, но затова пък там човек е извън всякаква опасност, понеже е доста дълбоко. Ученичките вярваха, че когато се обяви тревога, влязат ли там, нищо лошо вече не ги заплашва.

В подножието на Сугияма се намираха газовите цистерни, които снабдяваха кухните на Нагасаки. На върха на Сугияма имаше малко скривалище, укрепено с дървени дъски, широко четири и половина татами. Ученичките разправяха помежду си, че това е склад за боеприпаси на пехотните войски. От мястото, където работеха, до скривалището може да се притича за десетина минути. На майка ми не бях разказвала всички тези подробности.

Ранна сутрин на другия ден, десети август. Навън е още тъмно. На разсъмване майка ми отворила очи, събудена от чукане на външната врата. Някакъв мъжки глас я викал по име: „Сае-сан, Сае-сан!“^[3]

Майка ми познала гласа на Такано, журналист от „Сейнихон шимбунша“. Отворила вратата на стаята, надникнала от коридора и чула Такано да вика от входната врата: „Сае-сан, целият Нагасаки е разрушен! Ученичките в оръжейния завод са загинали до една!“

Без да добави нищо повече, той се скрил. Тропотът на бягащи стъпки заглъхнал по посока на река Хомьо.

Смисълът на това, което казал Такано — загинали всички до един, — дълго не стигал до съзнанието на майка ми. Когато проумяла, че думата „разрушен“ означава смъртта на дъщеря ѝ, майка ми се свлякла на пода.

Чичо ми и леля ми чули думите на Такано и притичали веднага. Леля през сълзи се вайкала: „Ами ако е изгорял и медицинският, а, Сае-сан!“

„Никой не е казал, че е умряло момчето“ — карал ѝ се чичо ми. Той бил облечен във военна униформа, с желязна каска на главата, а на рамото му висял мегафон.

„И военния завод са разрушили“ — треперейки, повтаряла майка ми. Чичо се опитвал да я успокои: „Че те няма да убиват и ученичките, я!“. Но утешенията му били не твърде убедителни.

Откакто избухна бомбата на девети август, връзката с Нагасаки била прекъсната, спрени били и влаковете. Като че ли само до Нагайо или до Мичино ходел един влак, без да спазва разписанието.

Вечерта на девети август към Нагасаки се отправил спасителен отряд — петдесет души от Военноморската болница в Исахая, с които тръгнали и трима души от военната част в Омура и десетина лекари от медицинския съвет в Исахая (по „Записки за атомната бомбардировка в Хирошима и Нагасаки“). Пожарите попречили на спасителния отряд да влезе в Нагасаки и затова през тази нощ те оказали първа помощ на пострадалите, които били изнесени извън града. От близките до Нагасаки селища била дошла единствено тази спасителна команда, не стигали лекари, нямало достатъчно хора, които да облекчат страданията на пострадалите.

Видях един лекар да оказва първа помощ на ранени в едно пепелище. Това беше веднага след бомбардировката. Той беше сам, седеше на една печка, оцеляла от покъщнината на някакъв разрушен дом, и преглеждаше поред пострадалите, които се тълпяха на опашка наоколо. Лекарят мажеше раните им с йод от някакво алуминиево канче. Тези, които чакаха да бъдат прегледани, бяха повечето леко ранени. Без да могат да се вдигнат, между краката им се гърчеха тежко пострадалите. Самият лекар беше ранен в главата и от раната му, превързана с хавлиена кърпа, струеше кръв. Помислих си: „Какво ли

се е случило с близките му? Вероятно са загинали или пък са тежко ранени.“ Съдейки по всичко, той беше от Нагасаки, значи семейството му е било в града по време на бомбардировката. В него имаше нещо прекрасно, героично. Даже в такава трагична обстановка, каквато човешкото въображение е безсилно да си представи, лекарят е преди всичко Ескулап. Той беше способен да изпита жалост към войскаря, робуващ на представата, че трябва да остане воин докрай. Лекарят искаше да окаже първа помощ на един военен, чиято ръка беше откъсната, но военният избяга, без да го прегледат — нямал време за губене, трябвало да се обади в щаба.

Войната е сцена, на която се разиграват необикновени човешки драми: едни от героите забравят за всички наоколо и треперят единствено за собствената си кожа, други пък посвещават цялата си енергия на една-единствена цел — да облекчат страданията на себеподобните си.

Една младежка бригада от Аино и Чиджива се отправила на помощ на пострадалите в Нагасаки малко по-късно след спасителната команда. Пътували с камион.

Според получените указания, всеки от тях трябвало да носи със себе си хавлиена кърпа за лице, която да използва като санитарна маска, защото щели да погребват труповете. В младежката бригада бил и Инатоми. Инатоми учеше в медицинския институт. В деня на бомбардировката не бил отишъл на занятия, защото бил настинал — това спасило живота му. Сутринта стигнал до гарата в Аино, но видял големи тълпи от пътници, почувствувал се зле и се върнал обратно. Инатоми беше връстник на братовчед ми, познавах го съвсем бегло.

Камионът, натоварен с лопати, мотики, лекарства, варен ориз и вода, се отправил от Исахая към Кикицу, обиколил Яками, минал покрай Нишияма, от другата страна на Ураками, като се гледа откъм минералния извор, покрай девическата гимназия и най-сетне навлязъл в града. Районът на Нишияма не беше засегнат от пожарите, затова рано сутринта на десети август бригадата на Инатоми успяла да проникне в Ураками.

На девети август отидох на работа с черни шалвари, блуза с къси ръкави и гета^[4] на бос крак. Над шалварите бях сложила престилка, в нашия край такива престилки се шият от памучен плат. Сестра ми я беше ушила от един плат, който беше изпратил баща ми.

Блузката с къси ръкави, която облякох онази сутрин, беше от бял поплин с отворена яка. Под нея нямах никакво бельо. Тогава и сутиени не се носеха. Гащетата ми бяха от бяло хасе — като спортни шорти, стегнати с ластик в кръста в едър набор.

На лявата си ръка носех часовник немска изработка — часовниче с кръгъл циферблат, на сребърна гривна, което ми беше изпратено също от баща ми. Други обгаряния нямах, само на това място на китката ми стана мехур. Месото под изгорялата кожа се поду. Забелязах това, когато свалих часовника си — на китката ми се беше образувал мехур с диаметър три-четири милиметра. Докато се излекува напълно, изпитвах постоянна болка. Тази рана се оправи, без да гнояса.

Имах дълга коса, която стигаше до кръста ми. Този ден я бях сплела на три плитки. Опасно беше, когато плитките се заплитат в машината — случи ли се такова нещо, може да ти се удаде да спреш машината веднага, но може и да ти изтръгне косата с корените. В никакъв случай не ни разрешаваха да си разпускаме косите в завода. Имаше и смъртни случаи — няколко ученички бяха загинали от това, че косите им се бяха оплели в машината.

Дългата коса непременно трябва да се заплита на три плитки, ако не е достатъчно дълга за плитки, да се връзва с ластик. За това имаше строго нареждане.

Ако не си бях сплела три плитки през оня ден, взривната вълна щеше да разроши косата ми като сторъката Каннон, да я намотае на нападалите дъски, да ме прикове към тях и аз нямаше да мога да избягам веднага.

В отдел „А“ се занимават с преработка на отпадъци. Там подлагат на вторична обработка отпадъците от хартия, метал, въглища и др., които изхвърлят останалите цехове и отдели в завода. Хората в този отдел бяха като отпадъците — хора от втори сорт. Една глуповата жена, един сакат, едноръкият помощник-началник и още един, който винаги се хилеше. Първия ден, когато отидохме на работа, всички ме посрещнаха с любопитство, но аз веднага се отдръпнах от тях. Не че се

отвращавам от хора с физически недостатъци, не, но тези тук не бяха така нещастни на вид, че да предизвикат у мен съчувствие. В същност бяха толкова здрави, та чак пращяха от здраве. Бяха страшни и неприятни само с недъзите си. Единствен началникът на отдела имаше приятен външен вид. Изглеждаше доста як, беше ми дори чудно защо не са го призовали в армията. На възраст беше около четиридесетгодишен.

Като че ли в завода съществуваше традиция да разпределят на работа в отдел „А“ онези, които имат някакви телесни увреждания. Във всеки ъгъл тук се беше притаил ужас.

Няколко дена след като постъпих на работа, се случи една неприятна история. Бях отишла при машината за преработка на хартиени отпадъци, която се намираще в едно помещение, напомнящо камера. Вратата се отваряше толкова, колкото да може да мине само един човек. До нея стояха куцията и оня, който постоянно се смееше. Единият от тях влезе в стаичката, разпери ръце и ме притисна до стената. Глуповатата жена надничаше през рамото на другия, който стоеше отвън, и гръмко се кикотеше. Както се бях вцепенила в ъгъла, мъжът посегна да ме прегърне. „Не се бой, де“ — каза той, като поглади с ръка бедрото ми. Такива бяха те — за тях нищо не съществуваше, нито чест, нито приличие. Понятие за дисциплина по това време не съществуваше във фабриката, всичко се беше объркало. „Империята“ беше една далечна абстракция.

В отдел „А“ бяхме разпределени три ученички от девическата гимназия — Йоко, Акико и аз. Като си помисли човек, в същност ние бяхме хора втора категория.

Преди да ни разпределят кой къде ще работи, устройха ни медицински преглед. Най-тежка беше работата при машините, където въздухът беше пращен и замърсен и не се дишаше от прах, затова там избягвах да пращат болнавите и по-слабите ученички. Последни накрая останахме ние, трите. Измериха ни температурата и кръвното налягане, видяха ни и на рентген. Стана ясно, че не ставаме за каквато и да било работа, тогава решиха да ни изпратят в отдел „А“, там по можело да допуснат такива като нас, понеже работата не била чак дотам тежка и уморителна.

Споменах вече, че отдел „А“ беше дървена постройка, но, поточно казано, той приличаше на хамбар. Щом работата му е свързана с

отпадъци, естествено е и сградата да бъде съответна. До остъклени набързо прозорци по ъглите работят от кол и въже събрани човешки дрипи. Стъклата на прозорците наподобяват витраж — разноцветни, помътнели, триъгълни. Когато нямаше работа, отивах до прозореца, гледах навън през стъклото и в главата ми се рояха мисли за разни неща, за това, което беше преди, и ми ставаше хубаво и приятно. Приятелките ми наричаха отдел „А“ „сиромашка колиба“.

Сигурно е било голям късмет за мене, че по време на бомбардировката се намирах в тази сиромашка колиба, която можеше да се разпадне само ако я духнеш. Трите ми приятелки работеха на третия етаж на една сграда с дебели тухлени стени, те всичките загинаха в пожара, затрупани от тухлите. В производствените цехове прозорците бяха от хубаво стъкло, за да се осигури по-добро осветление, затова приятелките ми станаха като таралежи — телата им бяха надупчени, хиляди стъкълца се набодоха, в тях като иглички.

И сега, тридесет години след трагедията, тези от тях, които са живи, имат в телата си парчета стъкло. Понякога стъкълцата се раздвижват в месото и предизвикват непоносима болка. Те не стоят на едно място, местят се постоянно и режат месото.

Лекарят им казал: „Оставете ги по-добре така, те са ви нещо като медал.“ На други това може да се стори забавно!

Бомбардировачът доближава Нагасаки. Десет часа и 58 минути.

Седяхме в канцеларията на отдел „А“. Бяхме всичко шест души — освен нас там се намираха началникът, едноръкият помощник-началник, а също така и Ямагучи от женския доброволен отряд от Кагошима.

Прозорецът от разноцветни стъкла гледа към Ураками. На разстояние около десетина метра от прозореца се издигаха три заводски комина, високи към двайсет метра. Пред тях имаше бетонен плац.

На плаца се бяха събрали в кръг ученици и ученички, изглеждаше, че танцуваха. Изпрацат на фронта приятелите си. Техният танц е прощален ритуал при изпрацането. По онова време всеки ден за фронта заминаваха ученици и заводската площадка, която

имаше вид на бетонна тава и от която лъхаше на нещо зловещо, се беше превърнала в тържествен площад, място на тържествата.

Седях пред бюрото и виждах вляво прозореца и комините. Пред мен се беше разположил началникът. Беше гол до кръста, по мощните му гърди се стичаше пот. Вдясно, близо до прозореца, седи Акико, Йоко е обърнала гръб на гледката, която се открива през стъклото. Едноръкият помощник е долепил рамо до началника. Обикновено той се мъкне неотлъчно след началника, ето, и сега седи и му вее с една тетрадка, за да го прохлажда. Ямагучи стои от лявата ми страна с ръце, опрени на бюрото, точно до прозореца.

До обедната почивка има още доста време. Общи теми за разговор не може да се намерят, събрани сме много различни хора.

„Поразхладихте ли се малко?“ — попита едноръкият. Началникът преглътна залька си и отговори: „Аха!“ Единствен той в момента ядеше.

С неговия отговор разговорът се изчерпа и в помещението настана тишина.

На бялата площадка отвън танцът в кръг продължава — сякаш се разиграва безмълвна пантомима. Откъм Мичино се долавя бръмчене на мотор, звукът се приближава. „Дали не е самолет?“ — попита Ямагучи, като погледна началника в лицето. Началникът извърна ухо към прозореца и рече: „Я погледни, май на самолет прилича.“ Ямагучи се подаде през прозореца до кръста, втренчи се в небето и каза „Нищо няма“, след което се върна на мястото си.

„Нали имаше въздушна тревога, да не би да е вражески самолет?“ — попита и помощникът. Бръмченето на мотора, което ни беше разтревожило, секна. Измина един миг в мълчание.

Изведнъж тътен раздра небесата — грохот на самолет, който или стремително лети надолу, или рязко се издига нагоре. „Въздушна атака!“ — пронизително изпищя жената. Не чухме нищо повече. Буквално казано, това беше мигновението, в което падна атомната бомба. После всичко свърши. Нито гръм, нито трясък. Не почувствувахме взривната вълна със скорост триста и шейсет метра в секунда. Докато се опомня, бях затрупана под срутената постройка.

На близко разстояние от мястото, където избухна бомбата, хората не чуват грохота на взрива. Чуват само рева на моторите на самолета, който набира височина.

Б-29 побързал да се издигне, за да може да избяга веднага, щом хвърли бомбата. На пилотите не им се искало да загинат като всички долу на земята.

Спира мотора, хвърля бомбата, рязко се издига нагоре — няма съмнение, че те са повтаряли това многократно, тренирали са дълго, готвили са се за този ден.

Въздушното нападение трая само един миг — кратък миг, разделящ момента, когато Б-29 започна да набира височина, от срутването на завода, този миг едва набра вика: „Въздушна атака!“ В този един-единствен миг загинаха изведнъж седемдесет и три хиляди осемстотин осемдесет и седем души. Почти още толкова — седемдесет и четири хиляди деветстотин и девет души — били обгорени, кожата им се свлякла, обелила се от огнения зной, също като бели зайци.

След взрива наоколо всичко веднага потъна в непрогледен мрак. И да разтвориш широко очи, пак няма нищо да видиш. Тъмно като в рог. Когато можеш да почувствуващ дълбочината на тъмнината, не изпитваш безпокойство. Но това беше мрак без измерения, който слепваше очите. Помислих си, че съм ослепяла. Мина ми през ума, че сигурно и Йоко, и Акико са ослепели като мене, и започнах да търкам с две ръце очите си.

Онези, които видяха огнената мълния, загубиха зрението си.

Огненото кълбо на взрива е било седемдесет метра в диаметър и пламтяло над територия около три хиляди квадратни километра.

Носят се слухове, че някои от ослепелите след това били прогледнали, но надали е вярно. Огненото кълбо беше небесно наказание, изпратено от боговете.

Сигурно взривната вълна ме е подела и ме е отнесла от мястото, където се намирах. Когато се опомних, лежах свита под масата. Донякъде можех да раздвижа тялото си в това положение. Когато се опитах да се размърдам, нищо не ме притискаше, но ъглите на масата сковаваха движенията ми.

Не можех да осъзная защо се намирам в такова положение и затова известно време останах така, сгъната на кълбо, коленичила под

развалините на къщата. Когато дойдох на себе си, първо се опитах да разбера какво става. За миг те обладават тайните инстинкти, заложили дълбоко в човека, след това започваш да мислиш за себе си. Подсъзнателните инстинкти свършват, щом като разбереш, че си спасен.

Тъмнината започна да избледнява и постепенно се смени със синя светлина, която премина в бледочервеникаво сияние. То имаше цвета на хортензия, току-що разцъфнала. Не беше нито топла, нито студена — прозрачна светлина, сякаш пред мене се беше изправила някаква облицована стена. Това ли е огненият стълб с температура триста хиляди градуса?

Вероятно светкавицата ме е ослепила и това е било за мене в същност свещен мрак.

Опитах се да разбутам дъските, които опираха в ръцете ми. Побутнах ги два пъти. Изобщо не се помръдват. Колкото и да се напругах, нямаше никакви признаци да съм, ги поместила. Изведнъж ме обхвана ужас. Там, където беше машината за преработка на хартиени отпадъци, горяха огньове. Наоколо струи дим.

Ако не успея да избягам, ще изгоря жива. Събрах сили и огледах натрупаните над мене и около мене дъски и тогава видях, че над главата ми има една плоска дъска с процеп. Изглеждаше откъртена от предната част на бюрото. Ако се бутне, може би тази дъска ще се отмести. Пъхнах и двете си ръце в процепа и заблъсках дъската. Тя се отмести и видях над нея небето. Образува се достатъчно голяма дупка, за да мога да се промъкна навън.

Когато се изправих, лявото рамо на блузата ми се закачи на дъската и блузата ми се скъса. Одрах си и рамото.

Наоколо танцуваха пламъци, тук-там се протягаха дълги ръце нагоре. Димът беше съвсем черен, на места червеникав.

Най-бързо от оръжейния завод може да се излезе, като се пресече площадката и се мине през външната врата.

Заводът произвежда секретно оръжие и затова полицейската охрана е извънредно строга. Даже оградата на завода е от железобетон. До отдел „А“ наблизо в оградата има задна врата, но тя е затворена обикновено с железен катинар. Може да се излиза от територията на

завода само в определени часове от главния вход и от още две-три врати. Пръв напуска работа началникът, след него излизат и работниците.

След седем минути отдел „А“ беше обхванат от пламъци. Съскайки, огънят пълзи по площадката. От вътрешността на завода се пренесе и тук.

Невъзможно е да се избяга, като се мине през площадката. Напрягам се да различа през дима бягащите фигури. Това са ученичките, които тичат към вратата на оградата. Ако бетонната ограда и желязната врата зад отдел „А“ не са разрушени от взривната вълна, навън нямаше да може да се излезе. Човек няма как да се прехвърли през нея — твърде е висока, няма на какво да се стъпи.

Но аз видях, че момичетата тичат. След миг се впуснах да тичам след тях. Оградата беше разрушена. Железният ѝ скелет беше оголен и в него зееше голяма дупка. През тази дупка се виждаше просторът на полето. Почувствувах облекчение. Разбрах, че ако успея да се измъкна от завода, ще бъда в безопасност, но не знаех, че навън беше още по-ужасно.

Заводът се запълваше с дим. Не знаех какво може да се случи по-нататък, но бях спасена.

Ученичките, които танцуваха прощален танц на площадката, загинаха в един миг. Някои получиха тежки обгаряния, те са живели сигурно един-два часа повече. Други момичета бяха залепени от взривната вълна върху бетона и бяха разпрани. Стенанията на тези млади девойчета бяха ужасни. Приятелката ми беше чула техните вопли, докато бягаше, тя и досега не може да слуша да се говори за това — стане дума за тях, тя затиска ушите си с ръце.

Много хора загинаха извън радиуса на атомния взрив — за тях се казва, че са жертви на взривната вълна.

В кръга на танцуващите имаше и студенти, около четирийсет души.

Трагичен, безмълвен танц пантомима в чест на заминаващите за фронта ученици.

Тези, които отиват на фронта, са застанали в средата на кръга, заобиколени от ученичките, моите приятелки. Кръгът е плътен, те

допират раменете си. Момичето, което води хоровода, от време на време подвиква и кръгът се завърта надясно, като всички правят стъпка с ляв крак. При тази стъпка кракът се свива леко в коляното.

Десният крак е неподвижен, отпуска се левият и се стъпва и с него. Стъпката се повтаря и кръгът се върти надясно. По това време момичето, което води хоровода, отново подвиква в такт със стъпката. Когато се движат надясно, танцуващите потропват с гета. Глухият звук от удар на дървото по камъка е съвсем кух.

Често ми се е случвало да виждам отново тази сцена — този танц в кръг. Замирам, без да мога да направя и най-малкото движение. В средата на кръга имаше непознато момче с бели тасуки^[5]. Когато погледите ни се срещаха по време на приветствията му, аз му кимвах, то също отговаряше на поздрава ми.

Безмълвният танц сближи всички и настроението на танцуващите стана по-весело. Момичето, което водеше хоровода, съобщи името на девическата гимназия. Някои от учениците в кръга определено изпитваха интерес към тази гимназия и ѝ ръкопляскаха. Момичето поглеждаше към младежите, които щяха да заминават на фронта. Някои от тях ръкопляскаха съвсем слабо, само докосваха длани, сякаш искаха да покажат, че правят това от чувство за приличие и че на тях им харесват ученичките от друго училище. После същата ученичка назова друго девическо училище. Някои от училищата, които бяха изпратили ученичките си на работа в завода, не бяха от префектурата Нагасаки. Заминаващите ръкопляскаха отново. Започна оживление, чуваха се възгласи и след малко танцът се възобнови. Танцуваха пак същия танц, допрели рамене. Сега подхванаха и песен, всички запяха училищния химн на тези, които заминаваха на фронта. Пееха, танцуваха. После танцът спря. Поклони.

„Бла-го-да-рим!“ — викаха мобилизираните младежи.

„До-виж-да-не!“ — скандираха в отговор тези, които ги изпращат. Малък празник, празник на млади сърца, празник на тъгата.

Последният такъв прощален танц, на който бях свидетелка, завърши със смъртта на всички — загинаха и тези, които заминаваха, и тези, които ги изпращаха.

Спомням си един ученик на име Маикума, който беше мобилизиран и загина в Окинава. Той учеше в гимназията в Кумамото и сред съучениците си се славеше като най-мърлявият. Веднъж, когато изсвириха отбой, той притича през площадката и ме повика с ръка.

„Ела да ловим въшки! Знаеш ли как бързо бягат, много е забавно.“ И той отвори разпрания шев на униформата си, за да ми ги покаже. После ми каза на ухото, без да понижава глас, че не трябва на никого да казвам. Аз се разсмях.

„Не се смей! Ако се смееш, ще ни убият. Даже и да ти е смешно, гледай сериозно“ — ми каза той.

Тогава не се учудих, че ми приказва такива неща.

От отдел „А“ видях, че избягаха още трима — началникът, помощникът и онзи, който постоянно се хилеше.

Ямагучи загина веднага. Загина, затиснат от една греда и някакъв стол. Гредата, падайки върху него, разсече врата, рамото и брадата му. Той умря още, преди пламъците да обхванат целия отдел.

При атомна бомбардировка най-добра е моменталната смърт. Имаше хора, в които животът тлееше още известно време, които живяха един-два дена и които издираха месата си от непоносими страдания.

Йоко и Акико се спасиха. Имаха рани и обгаряния, но не много тежки. И двете избягаха от обгърнатия в пламъци отдел. Избягаха след мене.

„Ама че бързо бягаш! Май си откачила!“ — си викаха те една на друга и се смееха, като че ли играеха на гоненица. Смеешките се очи сякаш търсеха още нещо наоколо. Понеже не можехме вече да се смеем заедно, старяхме се да не се срещаме.

Не остана нито един жив човек от семейството на Акико, всички загинаха. Къщата на родителите ѝ се намиреше в Такенокубо, а брат ѝ следваше медицина в Нагасаки.

Когато свърши войната, на Акико ѝ окапа цялата коса. Тя беше миниатюрно девойче с хлътнали като на европейка очи. Главата ѝ стана гола като на будистки монах и на това лице нейните очи изглеждаха още по-големи, заприлича на френска кукла, на която

някой е изскубал косите и я е захвърлил, тикнал я е в чекмеджето за играчки.

Веднъж разбрах, че живее в същия крайбрежен квартал, където живеех и аз. Позвъних ѝ, тя ми каза, че след два-три дена ще постъпва в болница. Каза ми, че ту напълнявала, ту отслабвала, щели да ѝ правят операция на стомаха. Бяха изминали двайсет години, откакто ѝ правиха операция на гърдата. Дали има рак в стомаха или не, без операция не можело да се определи със сигурност.

„Рак е! Щом натисна с пръсти, и го чувствавам. От гърдата до рамото усещам една бучка. Знам, че когато човек има рак, е същото, не може да се сбърка.“

Смених темата: „Какво правиш сега?“

„Тези дни тъкмо сменях завесите в детската стая.“ С тези думи приключихме разговора. „Нещо много ме е страх“ — ми беше казала тя. Как след това да намери човек сили да позвъни? Докато се колебаех дали да ѝ позвъня отново или не, изминаха още две години.

„Мама умря.“

„Жена ми е мъртва.“

„Дъщеря ми почина.“

Колко е страшно да чуеш такъв отговор...

Може да се каже, че аз се отървах без рани. Само одрасках рамото си и нараних леко коляното си, докато бягах.

На темето, между плитките ми, се бяха забили парченца стъкло. Тичайки към планината, опипвах главата си с пръсти. Измъкнах две парченца. Пръстите ми се окървавиха, но не изтече много кръв, не ми накваси косата.

Казват, че хората, които са облечени в черни дрехи, привличат повече светлината и че техните обгаряния при атомен взрив са най-ужасни. И това ми се удаде да избягна.

Дали не ме заслонила онези три комина? Или може би Ямагучи, когото смъртта настигна мигновено, погълна в себе си цялото облъчване? Животът е нещо крехко, като тънка цигарена хартия, от смъртта те дели само една крачка.

На десети октомври 1970 година във вестник „Асахи шимбун“ беше отпечатана статия за жертвите на бомбардировката във връзка със следния инцидент. Едно момиче — ученичка от средното училище — беше писала в редакцията: „Защо показват жертвите от бомбардировката като чудовища? Жертвите са нещастни мили същества!“ Със сигурност може да се твърди, че този инцидент произведе дълбоко впечатление на всички. Хората усетиха жестокостта на времето.

Сега, когато са минали трийсет години от бомбардировката, е вече трудно да я опишем такава, каквата беше.

Акико се разболя от рак на гърдата на дваайсет години. Според статистиката на злокачествените тумори в болницата за жертви на атомната бомбардировка в Хиросима, ракът на гърдата се нарежда на трето място. На първо място е ракът на корема, след него идва ракът на белите дробове. Рак на корема и белите дробове се среща както при мъже, така и при жени, затова заболяемостта от рак на гърдата при жените е относително висока. На шестдесет случая с диагноза рак на дробовете се падат петдесет и един с рак на гърдата.

Обаче напоследък става трудно да получиш потвърждение, че си жертва на атомната бомбардировка. Такова потвърждение трябва да даде Министерството на народното благосъстояние, след като министърът прегледа заключенията на повече от дваайсет души от членовете на Комисията за установяване на жертвите на атомната бомбардировка — медицинска комисия, която функционира при министерството. Акико, естествено, също би трябвало да бъде призната за една от жертвите на бомбардировката, но тя се умори от формалностите и се отказа по средата. Болните изпитват трудност при всяко натоварване и движение. Така беше и с мене, когато трябваше да получа картичката си за парична помощ — беше ми много трудно.

Съвсем глупаво е измислено, но за да се потвърди, че някои се е намирал в обсега на действието на бомбата, са нужни показанията на трима свидетели. Да потвърдят такова нещо могат единствено хората, с които си работил на едно място или които са били около тебе по време на бомбардировката. Да намериш трима свидетели — трима живи свидетели — е страшно трудно. Сега хората, с които си бил тогава, най-често не са между живите. Но ако може човек да си уреди да получава пари за лечение, това просто го спасява в парично

отношение. Затова винаги можеш да си осигуриш съгласието на трима души да потвърдят, че си жертва на бомбардировката. Никаква чест не е да ти бъде написано в биографията, че си жертва на бомбардировката. Въпросът опира и в наследствеността. В края на краищата, ако човек може да скрие това, той винаги би го направил. Но страданията на Акико и на всички нас си остават наши, само на нас те не дават покой.

Дали ще е гравюра или нещо друго, важното е да накара хората да разберат страданията на тези, върху които бомбардировката е оставила печат. Трагична гледка на полето зад заводската стена, тълпа чудовищно обезобразени човешки същества, които тичат през оградата. Жертвите с висящи, разкъсани меса по телата излизат на поляната.

Като излезеш през оградата, озоваваш се на пътя, който води за Мичино. Зад него е полето. По-нататък минава река Ураками. Тясна пътечка я пресича под прав ъгъл. Верига хълмове, които скриват планината Компира. Благодарение на Компира се спаси половината Нагасаки.

През юли и август въздушните нападения на авиацията на противника зачестиха. Самолетите им прелитаха често, макар да не бомбардираха винаги. Станаха обичайни сигналите „Въздушна тревога“ и „Въздушно нападение“.

При сигнал за тревога тичахме да се крием в определеното за целта скривалище в планината. Едноръкият помощник-началник недоволно мърмореше:

„Вие, учениците, само това правите, да се криете. Като ще се мре, всички ще мрем.“

Той беше прав. Така си беше — защо специално да се охранява животът само на учениците? Макар че имаше наредба при въздушна тревога всички да се крият, на нас веднъж ни разрешаваха да се крием, веднъж не. Оплакахме се на учителката надзирателка, разправихме ѝ какво казва началникът. От девическата гимназия с нас бяха командировали три учителки — Т.-сенсей^[6], М.-сенсей и К.-сенсей.

Кръглоликата К.-сенсей ни казваше: „Макар и да сте мобилизирани на работа, вие си оставате ученички от девическата гимназия, затова най-добре изпълнявайте само нарежданията на учителите. Обаче да се ходи всеки път в това скривалище е опасно, ще измислим нещо друго.“ И като се споразумя с ръководството на завода, тя ни извоюва разрешение да ходим да се крием в новото скривалище, което бяха започнали да копаят на полето и до което се отиваше през главния вход.

Скривалището трябваше да се направи яко и сигурно, от бетон. Копаяше го женски отряд. Бяха мобилизирани и дванайсет-тринайсетгодишни момичета, току-що завършили основното училище.

От ранна утрин техните весели гласчета ехтяха на поляната. Пищяха така, сякаш са се събрали там специално, за да видят какъв дебел синкав дъждовен червей е изкопала нечия лопатка. Йоко издебваше всяка свободна от работа минутка и наблюдаваше какво става там през една пролука в железната ограда.

„Те като че ли на екскурзия са тръгнали“ — съобщаваше ни Йоко.

Поляната беше равна, покрита със син килим от полски теменужки и глухарчета. Около мястото, където копаеха момичетата, беряха цветя и си играеха дечурлигата от околните села, дошли с бабите си. Разстилат на тревата малки памучни носни кърпички и нареждат върху тях главичките на откъснатите цветя. Бледите полски цветенца се открояваха върху кърпичките редом с глухарчетата.

Стариците оставяха внучетата си да играят на поляната, а самите те в това време събираха камъче по камъче пръснатите по пътя въглища. Всяка сутрин началникът на отдел А изхвърля на пътя сгурията от завода. Щом на разкаляния път изникне купчина сгур, жените от околните села я преравят. Тези въглища те използват за горене вкъщи, достатъчно е съвсем малко количество, защото горят силно. Освен това стариците понякога ги продаваха и припечелваха по някоя пара.

Бяхме се сприятелили вече и със стариците, и с децата и по време на обедната почивка заобикаляхме през главния вход, излизахме и заедно с тях беряхме цветя, събирахме въглища.

Полянката изчезна в огненото сияние за един миг. Сред момиченцата, които събираха цветя, имаше едно късо подстригано, с

много бяла кожа. Бабичката, която го съпровождаше, беше дребна женица, приличаше на внучето си, със също такова бяло лице. Седеше на земята, прегърнала внучето си сред пламналите треви. Главницата на детето беше почти откъсната. Беше умряло с отворена уста и широко разкрити очи. Белите му зъбки блестяха — всичко, което беше останало от детската му прелест. Тялото на бабата беше разкъсано на парчета като купчина дрипи.

В куп кървави парцали се бяха превърнали и момиченцата от отряда, които копаеха скривалището. Месата им висяха, стичаха се, блестяха като влечуги. Гърчейки се те стенеха.

Тези, които водят разговор, бързайки по планинската пътека, са леко ранени, щом могат да вървят. Има и много хора, така жестоко осакатени, че не могат сами да се придвижват по планинския път и мнозина остават да лежат там, където се строполят. Имаше ранени с най-различни обгаряния. Рани, които оголват бялото месо под овъглената кожа, от които струи кръв.

В статията „Увреждания на кожата в резултат на действието на взривната вълна“, поместена в неделното издание „Сюкан Лсахи“, се привеждат факти от работата на спасителния отряд на медицинския институт в Нагасаки. В статията се казва: „Смяташе се, че образуващото се при взривяване на атомна бомба вакуумно налягане предизвиква свличане на кожата. Предполагахме, че кожата при силна взривна вълна се разкъсва на хиляди парчета подобно на дреха. Обаче установихме, че това не е така. Ако това предположение беше вярно, нямаше кожата да се разкъса само на места, подложени на облъчване, разкъсване щеше да се наблюдава по цялата повърхност на кожата. Какъв извод може да се направи от тези факти? Първо, топлинните лъчи предизвикват обгаряния на кожата, от които кожата става много уязвима. После се появява силната взривна вълна, поражява кожата и обгорените участъци се разкъсват, а тези, които не са пострадали от облъчването, остават. Следователно уврежданията на кожата, за които става дума, са резултат на едновременното действие на облъчването и взривната вълна.“ В думата „увреждания“ тук има толкова болезненост, когато я чета, се чувствавам така, сякаш ме дерат като заек.

Има и тежко ранени, които нямат отворени и кървящи рани. Те са получили облъчване почти на цялата повърхност на кожата и в

резултат на това нямат частични обгаряния. По същата причина кожата им не се беше покрила с мехури. Късчето кожа, останало около очите, носа, устата, събираше белезникава течност, която се стичаше на крива струйка. Когато облъчите на рентген риба, тя не обгаря и не се запържва, а си остава сурова като неизпечена керамика. Тези места, които при другите ранени бяха покрити с мехури, местата, подложени на облъчване, при тях бяха подути много повече. Около раните им кожата висеше като на недообелен млад картоф. Едно дете седеше на пътя и повтаряше: „Ох, боли, ох, колко боли!“

Изглежда, това беше работа на боговете — да изпратят на хората толкова страдания, за да ги подложат на изпитание.

След войната студенти от университета Кюсю дайтаку и от университета в Нагасаки дойдоха в девическата гимназия да провеждат изследвания. Целта им беше да установят измененията в здравословното състояние на ученичките след бомбардировката в сравнение с това по-рано. Питаха ни за менструационния цикъл, за неговата интензивност по-рано и сега. Някои от студентите бързо се отказаха от по-нататъшното събиране на данни — казваха, че са събрали достатъчно информация и няма нужда от други факти за последствията от бомбардировката.

Атомната бомба израни телата ни, но тя остави рани и в психиката ни. Мъже, умиращи пред очите ни на пътя, молеха: „Помогнете!“ Колкото и да молят, никой не може да им помогне, все едно те са на път да умрат. Никаква надежда няма, че могат да оцелеят. Те молят със слаб глас: „Дайте някакво лекарство!“ А не можеш да ги убиеш, за да ги спасиш от мъките, ужасно е дори да си представиш за миг такова нещо.

Опитах ли се да утешиш, да успокоиш някого „Не се тревожи, ще дойде лекар, ще се оправиш!“ — „Няма да дойде. Нали знам, че няма да дойде!“ — тези горчиви думи на един мъж и до ден-днешен звучат в душата ми. Неговата болка е и моя болка.

Един-два часа след бомбардировката стигнах квартала Мацуяма. В този район беше паднала бомбата. Ако знаех какво ужасно нещо е радиацията, нямаше да бъда така безразсъдна.

В планината бях срещала две лелки, които не бяха ранени. Те бяха единствените незасегнати от бомбардировката човешки същества, които срещнах, дори дрехите им бяха здрави. Никога друг път не ми се е случвало да изпитам такава радост от вида на здрави хора. Ходили бяха да купуват брашно в Мичино и тъкмо се връщаха оттам. Мичино се намира на разстояние три и половина километра от епицентъра на взрива. Не бяха купили брашно, но затова пък чувалите им бяха натежали от картофи, взели ги бяха за разсад.

Станали рано и понеже искали да успеят да се върнат още преди обед, тръгнали направо през планината, без да чакат влака. В планината видели огненото сияние. „Трябва това да е някъде наблизко“ — решили те, като бързали по планинската пътека, за да успеят да се върнат навреме и да нахранят семействата с картофите на обяд.

Колкото повече се приближавали към Ураками, толкова по-ясно усещали някаква усилваща се странна миризма, насреща им по пътя започнали да се появяват и ранени. Попитали някакъв човек с разкъсана уста от какво му е раната.

„И аз не знам, не разбрах как стана“ — отвърнал им той, без да спира.

Двете жени решили, че трябва на всяка цена да се върнат вкъщи, и продължили пътя си. Излезли на хълма зад оръжейния завод. Там ги и срещнах.

Казаха, че живеят в Мацуяма. Едната от тях, която беше облечена с пъстри шалвари, добави, че ще се опитат да стигнат Мацуяма, понеже техните ще се тревожат. „А ти къде живееш?“ — попита ме тя. „В Джунинмачи“ — отговорих.

„Изглежда, са бомбардирани някъде около оръжейния завод, та в Мацуяма сигурно всичко е наред“ — казаха лелките и уверено продължиха нататък.

Не бях видяла кога съм свалила гета от краката си. Вървяла съм по планинската пътека, без да усетя, че съм боса.

Полека-лека прехвърлихме склона пред Мацуяма и се озовахме в безлюдно поле. Кварталът беше изчезнал. Жената с черните шалвари, която вървеше отзад, продума сподавено: „Божичко, ами къщата ми!“ Гласът ѝ секна, коленете ѝ се подкосиха. Заплака, нареждайки: „Те са умрели, умрели са!“

Мацуяма се беше превърнала в пустиня, равна, сякаш прекопана с мотика.

Мацуяма беше квартал с ниски къщички, над които стърчаха телеграфните стълбове и комините на фабриката. Много от жителите му работеха по договор на фабриката или се занимаваха с ремонт на метални изделия, съдове и др. Преди още да залезе слънцето, въздухът се напълваше с мирис на пържени рибки и ваши^[7]. Хората в Мацуяма водеха спокоен, скромен живот под семейните покриви. Обичах мириса на този квартал и затова понякога по средата на пътя ми се беше случвало да слизам от трамвая и да продължавам пътя си пеша. Много бях ходила по улиците на този квартал. Понякога след излизане от завода се срещах с Инатоми и се връщах заедно с него, като вдъхвах с наслада аромата на вечерта и наблюдавах какво става наоколо. На пръстения под в ковачницата седи старец, надува ковашкия мях. Лумва мощен пламък и озарява с червена светлина добродушното старческо лице. Ту тук, ту там Инатоми се доближаваше и разпитваше хората за работата им. Това беше квартал, от който лъхаше скромно щастие, квартал, който ти се иска да притиснеш в обятията си. Нищо, нищичко не е останало от тези домове. Няма ги вече и хората, които живееха там.

Вървим по-нататък. На пътя все по-често виждаме да се търкалят тежко ранени, обгорени до неузнаваемост хора. Изглежда, че от населението на квартала беше останала една нищожна част, от всеки десет души — един. Тези, които се търкаляха по пътя, бяха именно те, оцелелите.

Жената с черните шалвари продължаваше да плаче: „Ба-чан! Ба-чан“ — нареждаше тя през сълзи. „Недей да плачеш! — каза ѝ с укор другата, с пъстрите шалвари. — Това си е то, войната, само смърт носи. Не трябва човек да се убива от плач.“

„Това си е то, войната“ — тежко легнаха над нас нейните думи. Испитах горчивина. При вида на тази ужасна гледка тя има сърце да говори така, сякаш оправдава войната! Страшно е дори за миг да си помислиш, че могат да бъдат превърнати в инвалиди още повече хора. Да нямат ръце, да нямат крака, да нямат очи! Целият Нагасаки е населен с такива нещастници. Най-голямото блаженство на този свят е човек да има и ръце, и крака, да има и очи, и нос.

На разстояние половин километър от мястото, където избухна бомбата, процентът на смъртните случаи беше 98,4%. От тях 90,4% са умрели веднага или в течение на първия ден след бомбардировката. Веднага трябва да са умрели и тежко ранените, които лежаха на полето, засяно с тикви.

В местата, отдалечени на триста метра от епицентъра на взрива, тухлите и керемидите на къщите се стопили и се разлепили по земята. Стопил се, станал на каша и бетонът, с който били застлани шосетата. Стопили се и крайпътните камъни. Въздухът бил горещ като лава, бликаща от кратера на вулкан. Хората с техните кости и човешка плът били по-крехки от мушици, хвърлени в пламъка на огъня.

Проследявам цифри и факти и не мога да разбера защо е нужно толкова безпощадно да се избиват хора.

Като се вгледаш в тази трагедия, оставаш поразен от неистовия порив за живот. Един месец след бомбардировката, през септември, сред руините и пепелищата се появиха зелени стръкове. Разлистиха се. Това бяха предимно полски растения — животът, спотаил се в земята, започна да си пробива път нагоре веднага след бомбардировката. Но както е известно, под въздействието на радиацията започва разпадане на клетките. Изменят се цветът, формата на листата. По онова време имаше съобщения, че в Нагасаки растат двойни тикви, двойни патладжани, домати са като гроздове, има и много други странни растения.

На моята приятелка Икеучи окапа цялата коса, след това на главата ѝ започнаха да се появяват силно накъдрени червеникави косми. Червеникавият оттенък напомняше прическата на М. Охара, както и красивите вълни, които започваха да се оформят като ореол около главата ѝ. Тя самата се смееше: „Америка-сан хвърли бомбата, за да ни накъдри косите“. Може да ви се стори чудно, но преди бомбардировката тя имаше смолисточерни прави коси.

Не мога да забравя вълнението, обзело ме в деня, когато забелязах, че в района на взрива вече са започнали да растат бурени. Това беше по пътя към училището. Погледът ми привлече стрък трева, поникнал в една дупка на бетонния перон на гарата. На тънкото високо стъбло се поклащаха бели цветчета, приличащи на сусамени зрънца.

Казвах, че там, където падна бомбата, няма да поникне дори една тревичка през следващите шейсет години. Тревите имаха същата

съдба като нас — жертвите на бомбардировката.

От очите ми бликнаха сълзи — дано и аз да мога да живея!

Не зная колко време беше минало от момента, когато падна бомбата — трябва да е било след около два часа, когато започна да ми се повръща. Повърнах наред полето. Храчката ми беше бяла на цвят.

Жената с пъстрите шалвари ми каза: „Трябва да е от това, че не си обядвала нищо“ — и ми донесе една тиква, която взе от земята. Листата и стъблото на тиквата сигурно бяха изгорели или ги е откъснала вълната на вятъра след взрива, затова на земята се търкаляше само плодът. Жената го протегна към мене с думите: „Обели й кората, отчупи си и си хапни.“

Като усетих миризмата на тиквата, повърнах отново. А жената ми каза: „Стомахът ти е празен, затова ти се повръща. Яж, даже и ако не ти се яде.“ Когато пак отказах да ям, тя ми се скара: „Яж, де! Ами че не се знае, колко дни още ще трае всичко това.“

Тиквата беше лежала на полето под палещите слънчеви лъчи и беше съвсем топла. Отхапах и отново повърнах. Тиквата имаше задушлив мирис на лятна полска трева. Същата миризма има и опърлена от огъня човешка кожа, когато изсъхне от топлината. Изпаренията от прашната полска трева са със същия дъх.

Някои казваха, че доматиите им миришат на кръв. Същото беше тогава и с тиквата.

„Я вижте, слънцето май залязва!“ — възкликна някакъв старец със защитна маска, като посочи нагоре към слънцето.

Небесното светило беше станало пурпурночервено и се спускаше към хоризонта, приличащо на клокочеца втечнена маса. Отчетливо се виждаха кипящи водовъртежи на повърхността му. Макар и посред лято, още повече по пладне, както го гледахме от полето, то сякаш беше на едно ниво с линията на хоризонта. Даже в най-страшните летни горещини слънчевата топлина кара човек да изпитва признателност към живота, но това слънце, което пламтеше тогава над главите ни, изпепеляваше безмилостно всичко. То разстилаше като покривало горещината си над цялата земя.

Жената начаса отвори чадър, за да се защити от слънцето. Чадърът ѝ беше за дъжд. „Не гледай това страшно нещо“ — ми каза тя и затули слънцето с черния чадър. Но даже и под него лицето и ръцете ми продължаваха да смъдят и наболяват от парещите лъчи.

„Исахая сигурно не е пострадал, но ако и там са разрушили всичко, ела при мене на село, нали и аз съм останала сам-самичка.“ Жената с пъстрите шалвари написа на къс хартия адреса си, названието на родното си село в Шамбара и ми го подаде. Извади една банкнота от десет йени и я напъха в джоба на моите шалвари. „С тях можеш да си купиш билет тъкмо до Шимбара, без тях няма да се добереш. Пък те, парите де, все ще ти свършат работа. И гледай да не ги загубиш някъде.“

В съобщението за спасителните работи в Нагасаки се отбелязва: „Стана известно, че в Хирошима е хвърлена бомба от нов тип, която е нанесла големи щети, но тъй като нямаше никакви указания, не бяха предприети достатъчно усиленни предпазни мерки. Когато след това, на девети август, и над Нагасаки беше хвърлена също такава бомба, непростителна невнимателност беше проявена както от страна на войската и правителството, така и от страна на населението. Фатално е, че не обърнахме достатъчно внимание на случилото се, докато не узнахме всичко за атомната бомба от листовките, които бяха разпространени от противника същата вечер. В действителност се получи така, че Япония се стресна едва тогава, когато получи известие от самия противник за характера на бомбардировката.“

Ние, простите хора, започнахме да приемаме като нещо естествено разни проекти, които всъщност умът не можеше да побере — да се хвърлят в големи количества бидони с нефт, да се разхвърлят навсякъде бомби със запалителна смес.

Не можах да се ядат тиквите, които се търкаляха в полето около Мацуяма. Като пиша тези редове, ми е чудно за картофите, които лелките носеха от пазара в Мичино. Макар че не можах да хапна от тиквата, която беше радиоактивна, картофите сигурно бих могла да ям. Даже тогава, когато седяхме на полето, лелките все още прегръщаха в скута си чувалите с картофи. Жената с шарените шалвари и нейната спътница бяха най-обикновени хора и постъпваха така, както постъпват обикновените хора в такива моменти.

Повръщането не беше резултат на глада, повръщах не защото стомахът ми беше празен. Това беше физическа слабост, предизвикана от радиоактивните лъчи, и, доколкото ми е известно, се нарича

„радиоактивно опиянение“. Известно е, че атомната бомба нанесе увреждания и на хора, които нямаха никакви външни рани.

Поражението от радиоактивното облъчване е особено пагубно за младите организми. В околността на местността, където падна атомната бомба, в продължение на три дена умряха почти всички деца под петнайсетгодишна възраст, засегнати от радиацията. Това се дължи на скоротечното увреждане на вътрешните органи.

След девети август в Исахая всички обществени сгради — морската болница, основните училища, средното училище — бяха определени за настаняване на пострадали от бомбардировката. Мирисът на рани и кръв привлече невероятен брой мухи, рояците растяха пред очите ни.

Мухите кръжаха на облаци около хората. От личинките се излюпват нови пълчища и следват хората неотстъпно.

Спомням си нещо, което накърнява моето достойнство. На нас открито ни заявяваха, че войната е едно естествено човешко занятие, че на война може да се върши всичко. Научих, че за да се изгарят човешки тела, най-подходящи са полусухите дърва. Трудно е, докато ги подпалиш, но щом пламнат веднъж, горят по-силно и от сухите съчки. Понеже те изгарят бавно, огънят им поглъща всичко без остатък, не остава нищо неизгоряло. Започва да гори вътрешността на трупа. Човешкото месо гори по същия начин, както дървата — малко почернява, но после се превръща в пепел и ако се посипе тази пепел по земята, тя се асимилира от почвата напълно.

Когато гори човешка плът, коремът се разкъсва с пращане. Мазнината изхвърля пръски, огнени искри догонват тези капки и ги подпалват във въздуха. В невъобразимия необятен мрак, който притиска сякаш отвсякъде огъня, припламват светулки и тази гледка напомня приятното очакване да се появи в тъмнината фосфоресциращият контур на картина, нарисувана със симпатично мастило.

Случи ми се да чета записките на хората, оцелели при катастрофата на един самолет, който се разбил в Андите. В продължение на седемдесет часа са били пленници на снежните Анди, съвършено изолирани от целия свят. Шестнайсет души от тях са се

спасили като по чудо. Те били млади — около трийсетгодишни, набожни християни, интелигентни хора от образована среда. Този случай прогърмя по целия свят, защото те са останали живи само благодарение на това че са яли човешко месо. Отначало те отказват да ядат месото на тези, които са загинали най-напред. Но впоследствие неколцина от тях започват да уверяват другите, че боговете са пожертвали загиналите, за да могат останалите да оцелеят. Тогава започнали да ги ядат.

Няколко дена всички се хранят с човешко месо. Към края изяли и трупове на тези, които били умрели по-късно в снега на Андите. Когато ги намира спасителният отряд, някои от тях били разцепили черепите на умрелите си спътници и ги използвали като съдове, за да им бъде по-удобно да ядат. От костите били направили даже лъжици. При един подобен факт, показващ как човек свиква и се приспособява към каквито и да е обстоятелства, си спомням неизменно претенциозния израз „човешко достойнство“, така често употребяван в доброто общество.

Човешкото достойнство не страда, когато човек се смята за играчка в ръцете на боговете, когато той е жертва на божествения гняв. Но такива крайни ситуации човек е склонен да забравя.

Същият беше и случаят с жената е пъстрите шалвари. Почивахме си около час на полето в Мацуяма, но те двете не започнаха да търсят семействата си. Кварталът Мацуяма беше разрушен из основи. Пепелището представляваше печална картина на пълно опустошение, което не оставяше място дори за най-малка надежда.

Имаше и хора, спасили се като по чудо, останали живи в района на епицентъра на взрива. Такъв беше случаят с мъжа на лелката с пъстрите шалвари. Той работил в завода в Акуура. Акуура се намира на противоположния бряг, притиснат между Нагасаки и морето. Там разрушението беше по-слабо и някои хора, които не били излезли на работа в онзи паметен ден, останали живи.

Нейният мъж бил настинал като Инатоми и не бил отишъл на работа. Понеже честите сигнали за въздушна тревога го безпокоили, той си бил постлал в скривалището, изкопано под пода на къщата и там спял. Когато двуетажният дървен дом хвъркнал във въздуха, той изпълзъл от развалините на къщата, от която бил останал само каменният улук. Понеже входът на скривалището бил затрупан, той

копал около три часа проход отвътре. Докато се измъкне оттам, изгорил краката си. Това била единствената му рана.

Когато войната свърши, към края на октомври отидохме с майка ми на гости у тях в Шимабара. Чичото спеше в стаята. Беше съвсем плешив. Тяхната къща в Шимабара беше обикновен селски дом.

Когато майка ми започна да благодари за това, че са ми помогнали, мъжът, който спеше дотогава, се надигна и каза с досада. „Аз се ровех като плъх в скривалището, опитвах се да се спася, а те през това време са били горе, на земята. Тя защо не е дошла да ми помогне?“

Жена му, която в този момент наливаше чай, отвори уста, за да каже нещо, но отправи поглед към морето, без да продума, само изразът на лицето ѝ се промени.

Ако се говори за онова време ей така, каквото дойде наум, човек може да си припомни много такива трагикомични ситуации.

От Мацуяма се върнахме пак в планината, поехме отново планинската пътека. Когато се добрахме до Ураяма, до склона над девическата гимназия вече падаше здрач. Бяха останали една-две малки къщи, неразрушени от взривната вълна. В полусъборените постройки имаше затворени кокошки, които ни гледаха, протягайки шии през нападалите греди, когато минавахме оттам. Сякаш искаха да попитат: „Какво в същност се е случило?“ При вида им неволно започвахме да се смеем. Толкова комична ситуация беше, ние действително май се канехме да им обясним какво става, ако ни бяха попитали, разбира се.

Нагасаки е разположен в котловина. Залязващото слънце се беше спряло над нея и я беше обагрило в червено. Виждаше се бетонната сграда на началното училище в Сако.

Училището се вижда отляво, точно срещу квартала Ханка-чо. Вижда се и червената пръст, с която е посипано спортното игрище. На него има четири-пет деца. В незасегнатия от взрива квартал полъхва приятно свеж, влажен ветрец. Въздухът е сгрян от топлината на живите домове.

Когато гледах разрушените улици на квартала Мацуяма, си бях спомнила и за семейните огнища, откъдето се носеше мирис на

пържени иваши. Сега гледах квартала, гален от мек ветрец, и си мислех за тези домове. Семейни гнезда, оградени с дървени стобори, с керемидени покриви. Обикновени къщи с пръстени неизмазани подове, с шоджи^[8], избелели от слънцето, с неособено силни електрически лампички. Прости хорица живееха в тези обикновени домове.

Поражение, мир — всичко това съществува дотолкова, доколкото засяга семейството. Държавата е нещо далечно в моите представи. Погледът ми се отмести от началното училище в Сако, плъзна се по склона и попадна върху сградата на средното училище в Кайсей. Приятната пепеляво кафява сграда на средното училище беше боядисана в маскировъчен цвят и стоеше незасегната от нищо.

Джунинмачи, където живеех, се намира точно под това училище. Отдалеч човек забелязва редицата домове с техните многобройни каменни сгради и храстите с жълти цветя наоколо. Дали защото се успокоих или по друга причина, но болката в корема утихна, престана да ме мъчи.

Седнах с подвити крака и се вгледах в небето. За разлика от ужасната гледка в Ураками тук залезът беше спокоен и светъл, бледолилав. Като погледах небето, видях и няколко бледи звезди.

Тъмнината поглъщаше квартала по-бързо, отколкото небето, на земята се мръква по-рано. Разбира се, никъде не гореше електрическа светлина. Тук-там към небето се издигаше пушек. Децата, които до преди малко се виждаха в двора на училището, вече си бяха отишли. Прозорците на къщите около началното училище светеха, за разлика от прозорците на другите домове — те гледаха на запад и вечерното слънце се отразяваше в тях. Едно стъкло беше счупено — вероятно от взривната вълна. Сред прозорците, осветени от лъчите на залеза, имаше един, който тънеше в мрак, зееше като дупка от изваден зъб.

Кварталът беше мирен и вгълбено спокоен. Аз все още седях, подвила колене, на широкия път, набразден от ями. Мекият полски вятър духаше в гърба ми.

Стомахът ми е разстроен. Изпращанията са като вода, мътна на цвят. Мислех си, че това беше заради суровата тиква, която бях яла, но се оказа, че е от лъчевата болест. Според съобщението на медицинския

институт в Нагасаки за резултатите от спасителните работи сред жертвите на бомбардировката, това разстройство се дължи на моментално поражение на храносмилателната система.

В съобщението се казва: „На следващия ден след облъчването започва парене в стомаха, след това се покачва температурата. Болните трудно приемат храна заради болки в устата, но все още не изпитват голямо безпокойство, защото общото им състояние е добро. Накрая им изчезва апетитът, започват болки в стомаха и се появяват също така и редица други признаци на нарушение на дейността на стомаха, след което започва силно разстройство. Изпражненията стават воднисти, примесени със слюз и кръв. Ако в течение на една седмица до десет дена не се вземат превантивни мерки, след изтичането на този срок лечението е безполезно и сто процента от поразените умират.“

Когато се прибрах най-сетне в квартирата си, разстройството ми се усили още повече. Живеех на втория етаж и за да ходя по нужда, трябваше да се спускам до клозета на първия етаж. Изпуснах се, още докато слизах по стълбите. Изплаши ме това, че ходех по нужда твърде много. Болестта определено вървеше към най-страшното, имаше опасност да стигне до смъртен изход.

Когато видях, че Джуниначи си е на мястото, върнах на жената десетте йени.

„Е, ще си ги взема тогава — каза тя, внимателно разгъна посмачканата банкнота и я прибра в портмонето си. — Все пак пари са, нямам ги чак толкова много.“

Разделихме се в планината. Двете жени тръгнаха надолу, за да се отбият при някакви свои познати в Нагасаки.

Планинската пътека преминава в каменни стъпала, от двете страни на тази стъпаловидна пътека се редят къщи. Като се слезе по стъпалата, стига се до училището, до моето училище. Искане ми се да се срещна час по-скоро с учителите. Ще ми се да им се обадя, че съм жива. Бързо изтичах по стъпалата. Пред мене вървят двама ученици от търговското училище в Нагасаки. Единият се опира на рамото на другия, ранен е в крака. Раната е вече спряла да кърви, но се вижда оголено бяло месо.

Накагава, която се намира недалеч от девическото училище, кварталът Нарутаки — това са все райони, в които живеят богатите. Елегантно облечена жена с копринени шалвари и едно момиче на около двацет години предлагаха безплатно варен ориз нигири^[9]. Когато видяха учениците от търговското училище, момичето им предложи нигири и сподели съчувствието си: „Ужасни неща стават, нали?“ Учениците взеха по едно топче, но не го изядоха. Забелязаха кладенеца пред двора и помолиха да им дадат вода. Момичето остави подноса с нигири на оградата и затича към кладенеца. Белите топчета ориз блестяха на оградата.

Жената също се доближи към момчетата и започна да превързва раната на едното с кърпа. Аз също тичах към тях с босите си крака, но те не ме забелязаха. Притичах покрай двете жени и момчетата и ги отминах. Не са разбрали, че съм от пострадалите и затова не ми казаха нищо ободряващо. Тази мисъл само за миг ми мина през ума, спомням си, че веднага отлетя. Като си мисля сега за това, горчиво се усмихвам. Било ми е просто неприятно.

Белоснежните топчета ориз не събудиха у мен апетит. Не ми се яде, както и на момчетата. През съзнанието ми минава мисълта — защо сега, когато всичко се раздава с купони, в този дом да има толкова ориз, че да могат даже да го раздават и на други хора. По-точно казано, подлата мисъл: „Колко е хубаво да ядеш всеки ден такава ядене, даже и да не ти се яде!“ Освен това се сетих, че жената е мила и внимателна само към момчетата. Възненавих се себе си. Стана ми противно от самата мене — как такава нещо въобще можа да ми хрумне!

Пътеката, която води от търговското училище към девическата гимназия, е покрита с бетон, осеяна е с множество дребни камъчета. По-рано е била доста тясна и в дъждовен ден, когато всички носят чадъри, на нея не са могли да се разминат двама души. Тази пътека често помагаше за сближаването на някои ученици от търговското училище с ученички от девическата гимназия. Имало е случаи, когато там се е пораждала любов, разправят, че даже веднъж двама влюбени, които били се запознали на тая пътека, не могли да преодолеят препятствията, изпречили се пред любовта им, и се самоубили. Понякога учениците от търговското училище минават по стълбата пред

храма и излизат на горния път. Ученичките пък се отделят по долния път. По времето, когато ние ходехме на училище, тази пътека беше вече доста широка.

Девическата гимназия заемаше една четириетажна сграда до самия път.

Ударът на взривната вълна се стоварил и върху Нишияма. Всички стъкла на училището ни до едно бяха строшени. Таванът и стените сякаш бяха издухани. Стените, които разделят класните стаи, бяха разрушени.

Стрити на прах стъкла се бяха посипали на пътя. Краката ми са боси. Когато вървах по трънливите пътеки в Компира, не ме затрудняваше това, че съм боса. Но да стъпваш по пътека, осеяна със стъкла, е нужна голяма смелост.

Сградата на училището е пред очите ми. Като вдигна очи и виждам зейналите рамки на прозорците, огънатите навътре и навън железата. Взривната вълна не е ударила едностранно, а в разни направления, затова рамките от една и съща страна са огънати така.

Класните стаи тънеха в тишина и мрак.

Оцелелите след нападението ученици трябва първо да се върнат в родното училище. Задължени са веднага да съобщят, че са живи. Когато в училище прииждат ученичките, малките момиченца вдигат особено голям шум. Оцелелите се задължават, щом се върнат, веднага да образуват спасителни команди под ръководството на учителите. И учители, и ученици трябва да посрещнат ранените на входа на училището. Нищо такова нямаше. Колкото и да е странно, но такъв ужас не бях изпитвала даже когато се намирах в най-пострадалите от взрива райони и на всяка крачка се спъвах в търкалящи се ранени и трупове. От момента, когато се отдалечих от района на взрива и стъпих на мирна земя и се озовах сред ежедневието, пред мене започна да се откроява целият ужас на случилото се. Тишината, която цареше в училището, спокойствието на смълчаните къщи, всичко започнах да възприемам през призмата на видяното в района на взрива, на ужасната гледка в Мацуяма-чо и Ураками и пред мене се изправи в целия си ръст трагедията на град Нагасаки.

Ученичките от девическото училище бяха мобилизирани на работа в оръжейния завод в Охаша, а четвъртокласничките бяха изпратени да отбиват трудова повинност в завода на Мицубиши за производство на стомана в Хамагучи, в най-непосредствена близост с мястото, където падна бомбата. Имаше и някои, които бяха изпратени в завода в Мичино, но те бяха съвсем малко на брой.

Най-много загинали има сред тези, които работеха в завода в Хамагучи. Ако прелистиш списъците на моите съученици, ще видиш страници, зачеркнати наполовина — на някои страници от шейсет и шест имена деветнайсет са имена на загинали. На тези страници със зачеркнати с дебела черна линия имена на човек му секва дъхът. Денят на тяхната гибел е девети август хиляда деветстотин четиридесет и пета година. Смъртта им е причинена от взривната вълна. Това са седемдесет процента от загиналите, до двадесет и четвърти август умряха и останалите. Когато прелиствах страниците, за да установя някои адреси, да си припомня кой къде е живял, обърнах тази страница и неволно стиснах очи. Заболя ме, като си помислих, че сред тези, чиято дата на смъртта е регистрирана в същия месец август, има и такива, които са живели и страдали много дълги дни.

Вторият срок започна с един месец закъснение, след като свърши войната. Преброиха по колко души има във всеки клас. Всяка година по време на войната класовете намаляваха. Една паралелка се състои от петдесет и двама — петдесет и трима души. Основният курс беше четири години, специалният — три години. Оказа се, че от нашето училище са загинали около четиристотин ученички.

Минах по пътеката, обсипана със стъкла, влязох в моето училище. Внимавах извънредно много, бях напрегната и не си нараних краката.

В учителската стая в безпорядък се търкалят документи и книжа, от учителите няма никой. През счупената врата прониква вечерен вятър, разхвърля по пода ученически тетрадки за контролни работи. Навсякъде цари печална тишина, като след битка. Колкото и да викаш по коридора „Сенсей! Сенсей!“, никой няма да откликне. Вратата на директорския кабинет беше отворена. Когато надникнах, видях директора да стои до прозореца и да наблюдава как ученичките от специалния курс горят стари вестници в далечния ъгъл на училищния двор.

Той ме усети и се обърна. „О, чудесно!“ — потупа ме по рамото. Огледа ме от горе до долу. „Не си ли ранена?“ После ме попита: „Не си ли виждала някоя от нашите ученички?“ Аз поклатих глава. Той дълбоко въздъхна: „Не се знае кои са живи, кои са загинали. Сега всички учители са в Ураками, отидоха да спасяват ранените, но досега в училище връщат само трупове. Колко е ужасно всичко това!“ И от очите му бликнаха сълзи. Малкото ученички, които са се спасили, се прибрали в училище в тежко състояние, за тях сега се грижат и ги лекуват здравите ученички от специалния курс. Каза ми още, че в актовата зала, освен ученички имало и други тежко ранени и нямало къде да стъпи човек.

„Наистина ли не си ранена? Ако имаш рани, бързо иди да те превържат и се връщай при майка си. Вашите здрави ли са?“

Учителят дори си спомняше къде живеея.

За лекарство тогава служеше предимно йодовата тинктура. Изливаха я в порцеланова чаша и с тампон мажеха навсякъде, където има рани. Понеже тя беше предназначена за ползуване в лекарския кабинет, не стигаше за всички. В двора горяха вестници, за да смесят после пепелта от изгорялата хартия с масло за приготвяне на тинктура и да използват после тази смес за мазане на рани от обгаряне. Какво ли е станало с болните, които лекуваха с такова мазане?

В съобщението на Медицинския институт в Нагасаки относно работата на спасителната група се говори за смъртоносната доза облъчване. На мястото, където става дума за нея, пише следното: „Порано се смяташе, че разстройствата и уврежданията на храносмилателната система се дължат на това, че болните са яли някакви растения в района, където е паднала бомбата, но се оказа, че тези смущения в храносмилателната система са резултат на смъртоносни дози облъчване. Тези, които са получили по-голяма доза от смъртоносната при действието на вторичната радиация в района на епицентъра на взрива, са заболели скоро след това. Макар че облъчването е смъртоносно, действието на излъчванията, съдържащи радиоактивни лъчи, има инкубационен период и смъртта не настъпва веднага. Но се знае със сигурност, че ако тялото е погълнало смъртоносна доза лъчи, никакво лечение не може да даде резултат. Тук

няма разлика между хората без видими рани и ранените. На трагичен изход са обречени всички, които по време на бомбардировката са се намирали в разрушените от взривната вълна домове близо до епицентъра на взрива.“

По онова време мъжът на лелката с пъстрите шалвари постоянно плюеше слюнка, когато говореше, и хрочеше кръв, която се стичаше между зъбите му. Ако и той е бил облъчен със смъртоносна доза, сигурно е умрял.

За Джунинмачи се минава по Никадори. На тази улица се редуват магазини и домове. Кварталът изглеждаше невредим, но само на пръв поглед — в същност беше доста пострадал. Много стени бяха порутени, от двете страни на улицата се накланяха килнати къщи. Няма дом със затворени плътно шоджи, навсякъде цари дух на запустение, сякаш населението е оставило домовете си. Тръгна слух, че следващият обект на въздушно нападение ще бъдат оцелелите квартали, и жителите им започнаха да се крият, да прекарват нощите в планината или в скривалищата. В квартала се установи дежурство на отряди на националната отбрана.

На ъгъла се опитах да се промъкна през санитарно-полицейския кордон, но ме спря вик: „Кой е там?“ Наложих ми се да обяснявам коя съм — в града беше много неспокойно.

В стаята си се прибрах вечерта след осем часа. На другия ден измих напращената си коса, на дъното на легена заскърцаха песъчинки. В косата ми бяха останали парчета стъкло, примесени с пръст и пясък. Преброих шест парчета, които бяха полепнали по плитките ми.

На другия ден, десети август, срещнах Инатоми, който беше дошъл със спасителния отряд от Шимабара.

Инатоми дойде да разпитва къде съм се скрила, в кое скривалище съм отишла. Скривалището се намираше в едно възвишение с полегати склонове, на десети вечерта хората от Джунинмачи бяха избягали там да се крият. Инатоми дойде в квартирата ми да разбере в кое скривалище съм отишла аз.

Когато пристигнали в Ураками, на десети август сутринта, Инатоми и другите от спасителния отряд трябвало да събират трупове. Нарезждали труповете един до друг на пепелището. Някои били изгорени и от тях останали само скелетите. Нарезждали ги с главите към средата, в кръг, за да могат близките веднага да разпознаят загиналия си роднина, когото са дошли да търсят. По този начин нямало да обхождат всички трупове.

Инатоми вървял като насън, сякаш зашеметен. От време на време се отпуснал на земята. Студ запълзъл по гръбнака му. Труповете, наредени в кръг като за молитва, изглеждали безформена маса плесен, разяждаща земята под себе си.

Инатоми лежеше до мене и ми разправяше всичко това, всичко, което бил видял през деня в Ураками. Спуска се вечерна мъгла, усещам как хладина облъхва главата ми.

„Не ти ли е студено?“ — попита ме Инатоми. Поклатих глава отрицателно в отговор. Той протегна ръка и я пъкна под главата ми.

Сред труповете, които събирал Инатоми, имало едно полумъртво момиче от завода. Успяло да избяга от оръжейния завод чак до Ураками, но там силите я напуснали и то се строполило на земята. Лежало похлупено по очи на средата на пътя, върху сухата земя, сякаш в молитвен транс. Едната му плитка се била разплела, дрехите му били изгорени и то лежало съвсем голо. На ръцете и краката му месото било разкъсано, от време на време леко помръдвало. Още дишало. На главата нямало нито една рана. Кожата на тялото била прозрачна, като на бабичка, полуотворените очи били изпълнени със страдание.

Инатоми свалил дрехата си и покрил тялото на момичето. Едното му краче било обуто, на вътрешната страна на обувката Инатоми прочел названието на завода и фамилията на момичето.

Инатоми разкъсал носната си кърпа, овлажнил с вода малко пепел и записал името му. Смъртта вече била простряла ръце над момичето, не му оставало дори още час живот. Докато Инатоми донесъл вода от камиона, то било вече мъртво.

Казвало се Араки. С такава фамилия дори в нашия клас имаше няколко момичета. Познавам една-две Араки, бяха от нашата паралелка, големи красавици. Едната имаше вълнисти коси и

прозрачна, като фин порцелан кожа. Съдейки по описанието, трябва да е била момичето от пепелището. Впрочем, нали след бомбардировката кожата на всички нас придоби восъчна прозрачност.

Араки беше единствена дъщеря на един местен лекар. Дали това момиче е била тя?

Небето над платото е осеяно с дребни звезди. Те слабо проблясват тук-там. Срещата с Инатоми ме разчувствува. Неуверените мъждукащи звездни светулки ме карат да мисля за Араки и за многобройните други мои приятелки, за нелепата смърт на тези безпомощни момичета, чиито последни минути не са били облекчени от грижите на майки и бащи. Заплаках отново.

В Ураками, сред тази вакханалия на смъртта, аз се превърнах в робот — безчувствено малко същество, забравило какво е вълнение.

В околностите на Ураками небето е все така обагрено в пурпур. „Не ти ли е студено?“ — пита отново Инатоми. И потреперва от студ. „Аз май замръзнах.“

Неочаквано той рече: „Като свърши войната, хайде да заминем двамата за Бразилия. Стигат ни толкова и пепелища, и трупове.“

Отговорих, че аз изобщо не съм в състояние да ходя дори. Тогава той каза: „Не се безпокой, ще те нося на гръб.“

Аз едва се бях добрала до платото. Болките в стомаха от разстройството не преставаха.

Заспах, сгушена в обятията на Инатоми. Във вечерното небе прокънтява взрив. „Вражески самолети, самолети идват!“ — шепнат помежду си войниците от националната отбрана, като минават наблизо.

Призори, когато слънцето започна да се надига, Инатоми ми донесе вода от кладенеца. „Пийни си, много е хладка и приятна, нали е от кладенец.“ Той допря до устните ми ръба на желязната каска и ме накара да пия. С изсъхналата си кожа усещам дъха на Инатоми. Мирис на пот, на топло, здраво младежко тяло. Заедно с водата поех в себе си мириса на тялото на Инатоми. За първи път след бомбардировката ме обзе вълнение от мисълта: „Жива съм!“

Инатоми ме взе на гръб и така слязохме от платото.

В сянката на тревите цъфтят подранили цветя на цувабуки^[10]. Слънцето пече безмилостно, по тила на Инатоми струи пот. Няма солен вкус, като я близнеш с език.

„Потта ти е сладка.“

„Опита ли я? — поинтересува се той. — Не съм ходил на баня, много съм мръсен.“ И както ме носеше на гърба си, леко ме подруса.

Следващата една седмица Инатоми прекара на пепелището. Дни и нощи събираше труповете на загинали хора.

„Страх ме е да мина край нашия медицински институт — призна ми той. — Срам ме е, че така ми е провървяло и само аз съм се спасил. Макар че е хубаво да си между живите“ — говореше Инатоми, докато слизахме от платото.

Чичо ми научил вестта за страшното нещастие, сполетяло Нагасаки, и напуснал Исахая рано сутринта на десети. „Ще се опитам поне да стигна до института, пък после ще решаваме какво да правим.“ С тези думи той налял бензин в таратайката си и потеглил, като оставил в Исахая майка ми и леля ми.

След пладне Исахая се напълнил с пострадали от бомбардировката хора. Влакът върви до Охаши, което е по средата на пътя между Ураками и Мичино. В Охаши нямаше нито гара, нито нищо, влакът се движел само до мястото, където железопътната линия се прекъсвала. Ранените извозвали до Исахая е товарни вагони.

Гарата в Исахая представляваше гледка, напомняща рибен пазар. Тежко ранените били наредени също както търговците на риба подреждат стоката си.

Няма достатъчно медицински персонал, който да обслужва ранените, затова даже тежко пострадалите чакат дълго реда си, струпани върху напечения от слънцето перон. Сред тях била и Таяма, една ученичка от девическата гимназия. На гърба си Таяма имала голяма рана от изгаряне, в която се били забили парчета стъкло. Легнала по корем на напечения бетон на перона, тя чакала да дойде редът ѝ и от време на време простенвала: „Ох, че боли от това слънце!“ Болката се усилвала от това, че слънчевите лъчи падали направо върху раната.

Слънчевите лъчи удвояват страданията на тези, които имат изгаряния. Кръвта изсъхва и месото се сгърчва. Тя остро чувствувала това по раната в крака, когато слънцето прониквало през отвора на раната навътре. Тя молела само за едно: „Няма ли някой да донесе малко вода да ми полее гърба?“

Същите страдания трябва да е изпитвала и Араки.

Нито майка ми, нито леля ми станали свидетели на смъртта на отделни хора от ранените. Всички членове на женския комитет се включили в спасителните команди и не знаели почивка нито денем, нито нощем.

Майка ми отишла като болногледачка във военноморската болница. Там видяла Таяма и я попитала за мене. Таяма не и казала нищо конкретно — работели сме на различни места в завода, затова не знаела дали съм жива, не съм ли. Майка ми си изтълкувала погрешно нейните думи и безсилно се отпуснала на земята.

Чичо ми се върнал късно вечерта на дванайсети, като бутал колата си. Седнал на пода в антрето и изрекъл: „Ей това е всичко!“ Разгърнал вързопчето, което носел — в него имало пепел и стрити на прах кости. Започнал да им разказва какво се било случило.

Чичо ми срещнал недалеч от медицинския институт студенти медици от спасителните команди, които оказвали първа помощ на пострадалите, и ги запитал дали не знаят нещо за съдбата на сина му. Студентите казали, че не могат да му кажат нищо със сигурност, но че вероятно синът му е бил на лекции, и му казали номера на аудиторията. Когато на времето братовчед ми постъпи в института, чичо ми беше измислил някакъв предлог да отиде да види сградата. Той е учил само четири години в началното училище и институтът предизвикваше в неговата душа радостно благоговение.

Ето защо той знаел разположението на помещенията на института и горе-долу веднага успял да се оправи.

В аудиторията, към която го упътили, подът бил осеян с кости и пепел. Те били събрани на купчини в кръг. Чичо ми преброил останките на деветнайсет души. В средата на кръга имало две отделни купчини. „Трябва да са на професорите“ — решил чичо ми и започнал да разглежда купчините към външния кръг, една по една. Разравял всяка внимателно с пръсти, като се стараел да не я разпилее, и търсел

да намери зъби. Зъбите на братовчед ми се били развалили още в училищна възраст, той имаше няколко зъба със златни коронки.

Чичо ми смятал, че ако намери зъбите, това е сигурно доказателство, че братовчед ми не е между живите. В една купчина той видял зрънца от злато, които блестели сред пепелта и костите. Извадил ги и видял, че те са били съвсем разтопени и след това са се втвърдили отново. В нито една от купчините чичо ми не намерил нещо, което да докаже, че това е прахът на сина му. Той седнал на пода сред могилките от пепел и започнал да мисли, че синът му може и да не е загинал. В душата му се породила надежда, но когато разровил последната купчина, натъкнал се на перото от писалката на сина си. Тази масивна златна писалка принадлежеше на братовчед ми. Беше немска, моят баща му я беше подарил по случай постъпването му в института. Сълзи, сдържани от толкова време, бликнали от очите. „Значи ти си загинал, синко?“ — хлипал чичо ми и милвал с две ръце пепелта.

От купчината пепел, която чичо ми сметнал за останки на професор, той взел една кост и я сложил в кърпата си. Взел и една от съседната купчина. Така събрал по една кост от всичките деветнайсет мъртъвци и ги завил във вързопчето. Събирал ги, шепнейки: „Нека да се върнем вкъщи всички заедно.“

Намирането на писалката не накарало чичо ми да се откаже от намерението да издири сина си. Отишъл да види труповете и тежко ранените. Разпитвал студентите отвън, казвал им името на сина си. Двама-трима студенти го познавали, но му отвърнали също като първите, че сигурно е бил в аудиторията. Изглеждало, че той действително е загинал.

На пепелището чичо ми срещнал Инатоми. Попитал го дали знае нещо за мене.

От този ден до деня, когато свърши войната, чичо ми не излезе вече от стаята си. Не мога да забравя думите, които изрече той на петнайсети август, след като по радиото съобщи, че войната е свършила.

„Най-после! Отдавна трябваше да свърши това!“ — каза той, като хапеше треперещите си устни, слушайки радиото. Думите му бяха пълни с горчивина.

Когато свърши войната, той дойде в Исахая. Сестра ми изтича да го посрещне. „Да идем да проверим — хвана той сестра ми за ръкава. — Да идем да питаме и други хора. Не ми се влиза вкъщи.“

Беше пладне, но всички хора бяха спуснали кепенците. По това време ние живеехме в дома на чичо ми.

Макар и с последни сили, чичо ми се съпротивляваше — не искаше да се примири с нещастieto, връхлетяло семейството му.

Медицинският институт в Нагасаки даде повече от осемстотин и петдесет жертви — студенти, преподаватели, като се почне от декана. С една дума, поголовно изстребление.

Когато чичо ми пристигнал от Нагасаки, не заварил майка ми, тя напуснала Исахая малко преди той да дойде. Разпръснати били позиви, в които се казвало: „На тринайсети август ще бъде напълно разрушена и останалата част от Нагасаки. Всички жители на града да се спасяват незабавно!“ Майка ми била обхваната от зловещи предчувствия, нещо ѝ подсказвало, че заплахата не е току-тъй. Леля ми тръгнала с нея, двете минали заедно около седем ри път. Леля искала да види с очите си мястото, където бил загинал синът ѝ.

Също като Инатоми те минали през Нишияма. Разделили се в приморския квартал. В квартирата, където живеех аз, майка ми пристигна много рано — в два часа през нощта на тринайсети. Легна да си почине за около час. Разстройството ми продължаваше, не можех да стоя твърдо на краката си. Майка ми ме накара да обуя едни сламени обувки. За да не ми падат от краката, тя ги завърза с връзки изотзад. „Ти си едно мъничко момиче“ — затананика тя една детска песничка, докато ме обуваше. Изглеждаше в добро настроение.

Бяха плъзнали нелепи слухове. Разправяха, че следващия път бомбата щяла да избухне само в слънчев ден, по пладне. Силата на взрива щяла да се удвои от слънчевата топлина, всичко щяло да се превърне в страшен пъкъл. Бяхме повярвали. Как да не хванеш вяра, когато сиянието по време на бомбардировката беше така кошмарно?

Трябва да напуснем Нагасаки, докато не се е вдигнало слънцето. Точно в три часа майка ми и аз излязохме от Джунинмачи. В Исахая пристигнахме следобед, беше около два и половина. Макар че бяхме вървели без почивка, в път ни отидоха дванайсет часа.

На морския бряг в Кикицу срещнахме на пътя учителката М. Срещата беше чиста случайност.

На девети август учителският съвет решил да я изпрати в командировка в Омура. Това я беше спасило от неизбежна гибел. Учителките Т. и К. загинаха по време на бомбардировката.

„Колко е ужасно! Тръпки ме побиват, като си мисля, че само аз съм се спасила. Сега трябва да работя и за тях двете занапред“ — каза тя на майка ми. Беше вече тринайсети, а тя още търсеше ученичките. Ходила в Исахая, тъкмо се връщаше оттам.

Учителката Т. умряла веднага — подемен кран премазал черепа ѝ. Учителката К., която ни предаваше японска литература, живяла един-два часа повече. Били затрупани от грамада желяза и умряла, вкопчена в ръката на една ученичка, която също не можела да се помръдне. На едно момиче от нашия клас ръката също се била заклешила и тя загинала в пламъците, без да успее да се откопчи от желязната хватка. Може би е крещяла, може би е молила да ѝ отрежат ръката. Навярно в такъв момент обезумяваш от страх. Там, където работела учителката К., не станали пожари. Поне това ѝ спестила съдбата.

Научих, че труповете на двете учителки били изгорени от техните колежки.

Учителката М. също умря — един месец след срещата ни в Кикицу. Умря от лъчева болест, предизвикана от вторичната радиация. Опадала ѝ косата. Няколко дена преди да умре, загубила разсъдък си, все размахвала с ярост ръце, сякаш разсичала въздуха със сабя. Учителките изгорили трупа ѝ пред училището на една незастроена открита площадка. От нея останала само черна пепел. Моя приятелка ми посочи мястото — ей там са я изгорили, където е пепелта.

„Дано да сме живи и здрави да доживеем, докато свърши войната. Дойде ли пак Б-29, ще избягаме някъде.“

Това бяха последните думи, които чух от учителката М. Нито една от трите учителки нямаше семейство. Бяха двапет и пет — двапет и шест годишни — дали някога са били обичали?

Учителката Т., която загинала под подемния кран с премазан череп, е останала в паметта ми като хубава жена със светлокафяви очи. Беше висока на ръст. Спомням си деня на медицинския преглед на мобилизираните ученички. Стоях в ъгъла на стаята, след като бях минала през кабинетите и бях вече дала кръв за анализ на реакцията на утаяване на еритроцитите, бяха ми измерили температурата, бях

изчакала реда си на рентгена. „Не се страхувай“ — засмя се тя, присвивайки очи, докосна с пръст медальона, който висеше на врата ми, и попита: „Галисман ли ти е?“ В сребърния медальон, изпратен от баща ми, бяха инкрустирани малки рубинени зрънца.

„В него няма снимка“ — побързах да отговоря аз.

„А няма ли да е по-хубаво да сложиш снимка? Обаче ми се струва, че ако не го скриеш, може би ще зърна нечий портрет в него“ — пошегува се тя.

Спомням си гъстите тъмни мигли, сянката, която те хвърляха върху страните й.

Войната свърши на петнайсети август хиляда деветстотин четирийсет и пета година. От деня на атомния взрив беше изминала само една седмица.

„Най-после! Отдавна трябваше да се свърши това!“ Само тези думи си спомням от последния ден.

Няколко дена след като свърши войната, през портата влезе едно момиченце, което работеше в муниципалитета, беше прислуга и го изпращаха тук-там с поръчки. Помоли майка ми, която в този момент изстискваше прането: „Леличко, нямате ли да ми дадете стари вестници?“ Муниципалитетът беше издал разпореждане да се събират стари вестници.

„Казват, че щели да ги използват за правене на лекарства. Нали трябва да се лекуват хората.“

Изведнъж погледът му попадна върху мене.

„Ами че това е дъщеря ви! Ами тя нали..., като падна бомбата...“ Момиченцето замълча, постоя замислено, местейки очи ту към мене, ту към майка ми. „Ох, леличко, тая бомба, новата, дето я чакат да падне, казват, че щяла всички да убие. Такава бомба били направили! Ужасна работа!“

Момичето изглежда две години по-малко от мене. Като говори за бомбата, не се старае да понижава глас. Чувства се, че се вълнува с цялата си душа.

„Излишни приказки приказваш. Я по-бързо тръгвай!“ — скара се майка ми.

Мълвата расте, обикаля улиците. Но не само тя броди по града. Пред къщата, където живеем, минават ковчези. Преди бомбардировката много хора от Исахая ходеха на работа в Нагасаки. Понесени на ръце от близките си, покойниците в боядисаните дървени ковчези минават покрай река Хомьо на път за крематориума.

Умря и момчето, което живееше в къщата отсреща. От сутринта още се чуват гласове да нареждат молитви. Това момче работеше в завода за стомана в Нагасаки. Върна се невредимо, като ни видя, радостно викна, надничайки над оградата: „Ей, лельо, да знаеш какъв късмет имам!“ След два-три дена вдигна температура. Започнаха да му падат косите, хвана разстройство, изпразненията му били съвсем зелени на цвят. Смъртта го грабна много бързо.

И във военноморската болница, и в лазаретите в сградите на началното и средното училища болните измират един след друг. Разстройство, зелени изпразнения, след това — смърт. Мнозина от тези, които преживяха бомбардировката, умират обезумели, като учителката М. Дали не ги убива ужасът, преживян на девети август?

Отвратително е да ти падат косите. Помръднеш ли само глава — и по раменете ти сухо шумолят опадали косми.

Когато започна да ми пада косата, почувствувах, че смъртта е съвсем близо. Всяка сутрин реша косата си и броя опадалите косми. Броят им определено се увеличава с всеки изминал ден. Събирам ги на топче и сутрин ги показвам на майка си.

„Нали е есен, есенно време винаги е така“ — казва майка ми с тъжен глас. Една сутрин гребенът изчезна от масичката пред огледалото. Няма го и в тоалетните принадлежности на сестра ми. Явно някой го е скрил. От този ден не си разресвах косата близо месец. Това, което беше останало от трите ми плитки, завързах стегнато с ластик и така изкарах дълго време. В тялото ми се е загнездила ужасна слабост, нямам никакво желание да се храня. От ден на ден в мене се засилва чувството, че няма да ме бъде. Главата ми тежи. Когато сядам, обхващам я с ръце — едва я удържам да не клюмне настрани. Усещам тежест и в ръцете, и в краката си. Най-удобната поза за мене е да лежа на една страна. По цял ден лежа, унесена в дрямка. Сестра ми ме наблюдава отдалеч, струва ми се, че иска да ми каже нещо. Тя е просто

чудесна, така добре пази самообладание. Изпълнява всичките ми желания.

Един ден поглеждам ръката си и забелязвам, че на кожата е станало червено петънце, два милиметра в диаметър. Нагоре към рамото от външната страна на ръката са се появили и други такива петънца. Те се образуват около косъмчетата, месото на тези места е подпухнало. Косъмчетата са станали червени по краищата.

Потръпнах, като ги видях. Изчовърках с нокът едно петънце, отдели се косъмчето и някаква мазна течност. Под петънцето имаше гной.

Същите петна се появиха и на краката ми. На корема, по гърдите, на гърба си такива петна нямах. В деня на бомбардировката тези части на тялото ми бяха закрити — прикрила ги бях с черните си шалвари, с оголените си ръце. Именно така си го обяснявам. Нагоре към рамената късите ръкави на блузата ми бяха предпазили кожата и там не се появи нито едно петънце. Ластикът на басмените ми шорти разделяше тялото ми с отчетлива линия.

Загнояването започна да се разпространява и около петънцата. Радиоактивното излъчване на бомбата, която беше хвърлена в Нагасаки, поражда от всички органи най-силно храносмилателната система, също така чувствителни към него са и корените на космите. Появяват се загноявания, които стават причина за отслабването на силите на организма и водят до намаляване на количеството на левкоцитите в кръвта. Касае се за вътрешно заболяване и на мене ми е странно и чудно, че минах само с него.

При анализ на кръвта се установи, че белите кръвни телца са намалели до две-три хиляди. Преди осем години количеството им в кръвта беше спаднало до три хиляди и шестстотин. Явих се на прегледа, който периодично се провежда за пострадалите от бомбардировката.

Документите, необходими за прегледа, получих по пощата в плик. Почувствавах страх от смъртта. Сега той ме обхваща дори по-силно, отколкото онова предчувствие за неминуема гибел, което бях изпитала на четиринайсет години. Тогава смъртта беше преследвала едно дете, сега аз, вече възрастна, се молах: „Не искам да умирам!“

Гнойта безмилостно завладява тялото ми, в лимфните възли се е затаила нетърпима остра болка.

Септемврийски зной, най-горещите дни на този месец. Дотича сестра ми, вика, че нещо на лошо ѝ мирише. Вонята не е само от гнойта. Отвратително мирише и косата на главата ми. Не съм я мила цял месец. Сърбежът е непоносим към десетия ден, след това се свиква.

В косата ми се завъдиха въшки. Чувствувам, че пъплят по кожата. Усещането е едва доловимо, сякаш ти дърпат копринен конец по главата. Въшките стават все повече, спускат се чак до тила ми. Сестра ми не изтърпя и насила махна ластика от косата.

„Косата ми съвсем ще окапе“ — оплаках се със сълзи на очи на майка си.

„Като ще ти окапе, да ти окапва. Човек рече ли да мре, умира си“ — безжалостно казва сестра ми. В течение на цял месец тя се сблъсква на всяка крачка с моите капризи. Постепенно беше излязла от първоначалното си равновесие.

„Да не съм те чула вече да говориш такива работи! Кой знае, може би това дете наистина ще умре“ — без да се усети, майка ми каза това, което ѝ беше на ума.

„Че е така, така си е, ще умре. Но кога най-сетне? Някой ден и аз може да умра. Омръзнала ми е с нейните капризи“ — продължава да се оплаква сестра ми, надничайки иззад фусума. Тя в същност най-много си тегли от бомбардировката. Толкова време вече не подвива крак, капнала е от умора.

„Е, да, което си е право...“ — съгласява се майка ми.

Ако този, когото са очаквали да умре след ден-два, се задържи неочаквано дълго, околните изнемогват. Започват да проявяват признаци на нетърпение — като си се накарал да умираш, умирай вече! Забелязах такива признаци в поведението на сестра си и се почувствувах задължена да умра, да видят те, че най-сетне умирам. Съзнавах, че съм в тежест на всички, но какво можех да направя?

Косата ми престана да пада! Пълчища въшки и безброй опадали косми — с това завърши за мене този месец.

По онова време получих по пощата писмо. Пликът е малък, кафяв на цвят. Надписвали са го с разкрасено перо, опръскано е с мастилени петна. Адресирано е до мене. На обратната страна на плика различни следи от гумения печат на завода, където бях работила.

В плика имаше приветствена картичка с четири-пет реда поздравления и пощенски запис. Изпращаха ми възнаграждението за трите месеца работа в завода. Сумата беше осемнайсет йени.

„Дали и на тия момичета, дето умряха, им изпращат по осемнайсет йени?“ — чувам гласа на майка ми от кухнята, която слънцето вече започна да огрява от север.

Месечното възнаграждение на ученичките от девическата гимназия беше седем-осем йени. Получавахме пари, макар че отбивахме задължителна трудова повинност.

Къде е ползата? И да умра, тези осемнайсет йени напълно ще стигнат за цветя на погребението. Европейските венци са излишен разкош, но за осемнайсет йени може да се украси много добре ковчегът с полски цветя. Искам да ме изпратят с полски цветя до последния ми дом — за малко момиче те са изключително подходящи.

„Нали ще ми купите цветя за осемнайсет йени?“ — подхвърлих на шега. Майка ми, която в този момент готвеше картофи в кухнята, се разлюти силно: „Няма какво толкова да се харчат пари за едно умряло дете.“

Чух да разправят, че за учениците, които загинаха при бомбардировката, изплатили компенсация по петдесет и две йени на човек. Кой ли е определил колко струва човешкият живот — дали тия от завода са изчислявали, или държавата е направила сметката? Който и да е, няма значение, важното е, че животът с пари не може да се върне, нито да се замени. Като научиш каква ти е цената, започваш да се държиш, както подобава за такива пари.

Ако се случи сега да умра, разноските по погребението ще са за сметка на държавата. За погребение е нужна сумата шестнайсет хиляди йени. Тя е определена специално за пострадалите от атомната бомбардировка. Но ако просто умреш, няма да ти дадат нищо. Трябва да бъде засвидетелствувано, че смъртта е последвала като резултат на болест, причинена от бомбардировката.

Особената категория хора „хибакуша“^[11] — „пострадали от атомната бомбардировка“ — са тези, които имат специални книжки за

получаване на парична помощ като жертва на бомбардировката. Такива книжки се връчват на лица, отговарящи на условията в параграфите 1–5, алинея 6 на закона за мерките по лечението на пострадалите от бомбардировката.

Аз съм причислена към първа категория „хибакуша“. Действието на закона се разпространява само върху тези, които са били непосредствено в района на бомбардировката и са пострадали от взрива на територия с радиус три километра. Освен това към нея се отнасят и някои специални райони — районите, където падна черният дъжд. Доколкото зная, Исахая не се признава за район на пострадалите.

Ето някои от формалностите, свързани с получаването на тези шестнайсет хиляди йени: трябва да се попълва бланка за изплащането на сумата за погребението, да се представи медицинско свидетелство за смъртта, регистрационен лист на лицето, книжка за получаване на парична помощ, която се дава на жертвите от бомбардировката, и прочие, и прочие.

Последното ми желание ще бъде, когато умра, да ми купят цветя за шестнайсет хиляди йени! Дори лалета да купуват, които струват през зимата двеста йени парчето, за тия пари могат да се купят осемдесет лалета. Погребението ще бъде разкошно. Ако лалетата не са подходящи за погребение, какво пък — може и други цветя, също осемдесет стръка. Докато пишех тези спомени, цената на цветята се покачи и сега тези пари ще стигнат само за петдесет и три стръка.

Говореше се, че при лъчева болест добре действували листа от фурма. Те понижавали действието на отровите и загнояването преставало. Майка ми с една пръчка обрули листата на фурмата на двора.

Септември. Листата започват да капят, но още са тъмнозелени. Майки ми брули клоните и те се клатят, огъват се и листата падат. След това тя ги събира внимателно, мие ги, пуска ги в гореща вода. Държи ги дълго на огъня. Докато ври, синята течност става кафява, накрая — съвсем черна. Майка ми я прецежда в чашка за чай и ми я донася. „Пий!“ Странен е мирисът на тази тръпчива отвара от листа на фурма. Вкусът ѝ е горчив и чак те кара да потръпваш конвулсивно.

„Не мога да пия! — отблъсквам отчаяно чашата. — Няма да ми помогне тя!“ Тъжното лице на майка ми изглежда сурово. Събирам

сили и изпивам течността, тогава тя, успокоена и доволна, ми дава една лъжичка захар.

По онова време захарта беше извънредно ценен продукт, изразходваше се в малки количества. Съхранявах я дълго и тя дори хващаше боя от ръждата на тенекиената кутия. Имаше дъх на ръждясал метал, но въпреки това ни беше вкусна. Можеше да се разбърка захарта в отварата, обаче майка ми не искаше да го прави. Казваше, че колкото едно лекарство е по-горчиво, толкова по-голяма е ползата от него.

Клоните на фурмата се оголиха, преди да мине и седмица. Тогава майка ми започна да събира листата, отвени от вятъра по ъглите на улицата. Настроението и беше неизменно бодро, сякаш събирането на листата и доставяше удоволствие.

„Ти скоро ще оздравееш“ — ми говори тя, докато мие на кладенеца листата от нечистотиите. Листата на фурмата са отначало черни, после стават яркозелени, докато врят, минават в кафяво. Когато майка ми ги изважда, те блестят на слънцето в бамбуковата кошница. Майка ми беше убедена, че те ще укрепят силите ми — ако пия отварата, загнояването ще престане.

Листата не ми помогнаха. Дочухме, че такива като мене ги лекуват и с хоутиния^[12]. Майка ми незабавно започна да събира и тази трева покрай река Хомьо и по пътя. Не беше нужно да се суши на сянка като други треви, майка ми направо я вареше. Цветът на тревата беше като този на варените листа на фурмата, но вкусът ѝ беше противен. Чувствувах неприятна тежест в стомаха от нея. Когато стана ясно, че и да я пия, полза никаква няма, майка ми започна да ме кара да се разтривам с нея.

Намокрям с отварата гнойните места. Течността прониква в раните. Гнойта от повърхността се измива, изтича заедно с водата. Притискам добре изцедена кърпа към зачервеното месо около отвора на раната, избърсвам водата. Ако натискам по-силно кърпата, раната ще се раздразни и от нея ще потече кръв.

Макар че раните се покриват със струпеи, никакво лекарство не им помага. Раните не могат и да се превързват. Когато седя, те опират в рогозката. Ако се изправа рязко, рогозката жули струпеите и те се обелват. Тогава гноясването пак започва. Всичко се повтаря отново.

Такано не издържа тая гледка и ми донесе някакво лекарство, което беше взел в Кохама от един американски лекар. Извади от джобчето си грижливо увитото в хартия пакетче с лекарството. В него имаше тридесет бели зрънца. Майка ми строго следеше да спазвам указанията и да пия лекарството в определения час. След десетина дена гноясването се прекрати, раните се покриха с жълти струпеи.

Никак не ми е ясно, как загнояването, което беше причина за намаляването на левкоцитите в кръвта и за отслабването на съпротивителните сили на моя организъм, беше спряно от антибиотиците. Колкото и да ми обясняват, за мене това си остава непонятно — как може дървото да се раззелени, ако корените му са изгнили?

На двайсет и трети септември почина Инатоми. Денят беше прохладен, от залива Ариакемоуми духаше студен вятър.

Приближаваше се тайфун. Водата в залива, там, където се влива река Хомьо, хвърляше отблясъци със стоманен оттенък.

В студени ветровити дни гнойта не изгаря така силно тялото, може да се търпи. Благодарение на лекарството, което ми донесе Такано, загнояването на раните се прекрати.

Облегната на един дървен стълб на верандата, аз наблюдавах как бягат облациите. Майка ми беше отишла да копае картофи. Като се върна, тя ми събщи: „Инатоми-сан бил постъпил в болница. Вдигнал бил висока температура, сутринта го откарали.“

Следобед ме качиха на едно ремарке, закачено за велосипед, и отидох да видя Инатоми. Макар раните ми да зарастаха, при движение изпитвах силни болки, затова по онова време можех да излизам само по тоя начин, седнала в ремаркетото.

Инатоми изглеждаше по-здрав, отколкото си бях представяла. Като ни видя, ни махна с ръка за поздрав, но сестрата не ни остави да седим при него. „И толкова ви стига“ — промърмори тя.

От температурата очите на Инатоми бяха зачервени и помътнели, дишането му — затруднено. Състоянието му не беше така добро, както изглеждаше на пръв поглед. Вглеждам се внимателно в него и забелязвам, че е съвсем слаб. Не може дори да дъвче храната си, няма сили да произнеса отчетливо думите. Дори когато говори, устните му са постоянно полуотворени.

„Не солят достатъчно храната. Ако слагаха, колкото трябва сол в кашата, автоматически щях да оздравея“ — непринудено бърбеше Инатоми.

„Ама наистина ще отидем в Бразилия, нали?“ — каза той, като гледаше едновременно и мене, и майка ми.

„Ама че аз не мога да ходя“ — отговорих аз, също както тогава на полето.

Инатоми се разсмя: „На гръб ще те нося. Така става ли?“ После се обърна към майка ми: „Какво ще кажеш, лельо?“ Майка ми се усмихна, шегата я развесели.

Обещах на Инатоми, че ще му занеса в болницата хубава сусамена сол. Ще овъгля водорасли върху „ваши“^[13], ще стрия пепелта, ще я смеся със сол и сусамено семе и — готово.

Отдавна не бях излизала, затова, щом се прибрах вкъщи, вдигнах температура.

Същата вечер Инатоми умря.

В единайсет часа вечерта на двацет и трети септември заваля дъжд, който предшествуваше урагана.

Смъртта на Инатоми беше предизвикана от лъчева болест в резултат на вторичната радиация при бомбардировката.

Октомври, хиляда деветстотин четирийсет и пета година. Започва вторият срок от учебната година — с един месец закъснение. Преди занятията беше проведена заупокойна служба. Лекарят ми беше забранил да ходя на училище, казваше, че в моето положение това е безсмислено, но аз исках да ида на всяка цена. Отидох на траурния митинг, подкрепяна от майка ми. Церемонията ще се състои в актовата зала. Таванът на актовата зала е пробит, в него зее огромна дупка. Оттам надничат металните пръти от железобетонния скелет на покрива на сградата. Синее се ведрото септемврийско небе. Польхва лек есенен ветрец.

От пробития таван виси полилей, по него млечнобели висулки звънят, поклащани от вятъра. На задната стена в дъното на сцената са написани имената и фамилиите на загиналите по време на бомбардировката ученици и учители. Списъкът с грижливо изписаните имена обхваща цялата стена от край до край, разделен е на пет части свитъци. Колко ли десетки имена се съдържат в един свитък?

На бяла покривка са наредени скромни ритуални дарове: сусам и фурми, набрани от дърветата в училищния двор, смокини, чийто сезон е минал вече, зелени мандарини, сацумски картофи, обикновени цветя, набрани на полето.

На столовете седят ученичките, оцелели след бомбардировката. Черепите на половината от тях са голи, в главите приличат на бонзи. Облечени са в моряшки униформи. Главичките на малките момиченца, които би трябвало да бъдат окръжени от палав облак черни коси, са съвсем като на монахини. Ако бяха монахини, пак добре — щяха да бъдат много по-живи. А на тези момиченца тук главичките изглеждат безжизнени и увехнали.

Молитвата започна. Директорът на училището седи неподвижно и стиска юмруци. Майките в черни шалвари постоянно плачат. Бащите са вперили поглед в тавана.

Няма оправдание за оцелелите — загдето са останали да живеят. Риданията на майките мъчително сковават сърцата ни.

Дежурната учителка чете поименно списъка на ученичките. Произнася всяко име със скръбен глас.

В актовата зала към тавана се издигат струйки дим от благовонните свещи. Есенният вятър ги подухва, разсейва ги.

Оцелелите, ученички започват да пеят траурен химн в памет на загиналите.

По-късно умряха и някои от ученичките, присъствували на тази траурна служба. Сред приятелките ми имаше и такива, които се омъжиха, родиха деца и които в един прекрасен ден лъчевата болест лиши съвсем внезапно от живот. Понякога тихо си тананикам на себе си траурния химн. Песен, оплакваща покосената младост на моите съученички.

*Ще пръскат аромат отново цветя през ранна
пролет,
ще багрят есенни гори алени листа.
Но няма вече да се стоплят сърцата на онези,
които ни напуснаха
завинаги.
Учителю любими!*

*Приятели от миналите дни!
Днес ваш е празникът — скръбта за нас остава.*

Гледах един документален филм, заснет в САЩ по материали от атомната бомбардировка, който ме потресе с една фраза в самия финал:

— И така, катастрофата свърши.

[1] Мярка за дължина (3,927 м) ↑

[2] Будистки празник за поменуване на умрелите (празнува се на 15 юли и няколко дена преди и след 15 юли). ↑

[3] След собствени имена — господин, госпожа. ↑

[4] Японски сандали с дървена подметка. ↑

[5] Шнурчета за завързване на ръкавите по време на работа. ↑

[6] Учител; почтително обръщение (към преподаватели, лекари и т.н.). ↑

[7] Вид риба („далекоизточна сардина“). ↑

[8] Подвижна преграда между стаята и верандата в японска къща. ↑

[9] Топчета от варен ориз. ↑

[10] Вид декоративно японско тревисто растение с оранжеви цветове. ↑

[11] Човек, пострадал от бомбардировка. ↑

[12] Вид растение. ↑

[13] Японска хартия. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.